

*Uudenmaan liitto
Nylands förbund*

Uudenmaan liiton julkaisuja E 110 - 2010

Uudenmaan liitto

Koko Uudenmaan maakuntaohjelma 2011–2014

Metropolimaakunnan toimintaympäristö ja muutosilmiöt

Lähtökohtia ja kehittämishaasteita maakuntaohjelman laadinnalle

Uudenmaan liiton julkaisu E 110 - 2010
ISBN 978-952-448-311-4 ISSN 1236-388X (PDF)

Valokuvat: Tuula Palaste-Eerola
Kannen piirros: Arja-Leena Berg
Taitto: Anni Levonen

Helsinki 2010

Uudenmaan liitto | Nylands förbund

Aleksanterinkatu 48 A | 00100 Helsinki
Alexandersgatan 48 A | 00100 Helsingfors
puh. | tfn +358 (0)9 4767 411 | fax +358 (0)9 4767 4300
toimisto@uudenmaanliitto.fi | www.uudenmaanliitto.fi

Uudenmaan liiton julkaisuja E 110 - 2010

Koko Uudenmaan maakuntaohjelma 2011–2014

Metropolimaakunnan toimintaympäristö ja muutoksiö

Lähtökohtia ja kehittämishaasteita maakuntaohjelman laadinnalle

Seppo Laakso, Kaupunkitutkimus TA Oy

Sisällys

1.	Toimintaympäristöanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet	5
	Lähtökohtia	5
	Maakuntaohjelmoinnin kehittämistarve	5
	Toimintaympäristöanalyysin tavoitteet	6
	Lähestymistapa ja esitystapa	6
2.	Kehittämisen ydinteemat	7
	Aluetalouden rakenne, kilpailukyky ja yritystoiminta	7
	Väestökehitys ja väestörakenne	9
	Asuminen	10
	Työ ja osaaminen	12
	Palvelut	13
	Liikenne ja saavutettavuus	14
	Ympäristö sekä alue- ja yhdyskuntarakenne	15
3.	Läpäisevät muutosilmiöt	17
	Talouden rakennemuutos sekä uuden kasvun mahdollisuudet ja riskit	17
	Ilmastomuutos ja sen hillitsemistoimien mahdollisuudet ja rajoitukset	18
	Internetin mahdollisuudet ja rajoitukset	19
	Ikääntyminen	19
	Maahanmuuttajaväestön kasvu	20
	Hitaat ja nopeat muutokset	22
4.	Toimintaympäristön muutokset maakuntaohjelman lähtökohtina ja kehittämishaasteina	23
	Metropolimaakunnan vahvuudet ja heikkoudet	23
	Maakuntaohjelma vaikuttamisen välineenä ja ohjauskeinona	24
	Lähteet	25

1.

Toimintaympäristöanalyysin lähtökohdat ja tavoitteet

Metropolimaakunnalla¹ on vahva ja erityinen rooli koko Suomessa. Alueella asuu 28 % koko maan väestöstä, siellä sijaitsee 33 % työpaikoista ja siellä tuotetaan 38 % valtakunnan bruttokansantuotteesta. Alue on Suomen taloudellinen, liikenteellinen, sivistyksellinen ja hallinnollinen keskus. Metropolimaakunta on 1,5 miljoonan asukkaan väestökeskittymänä myös Euroopan mittakaavassa merkittävä alue, joka kuuluu Euroopan vauraimpien ja kilpailukykyimpien suurkaupunkialueiden joukkoon. Alue kuuluu pääkaupunkimaakuntana Itämeren kaupunkialueiden verkostoon yhdessä muiden pohjoismaiden suurkaupunkien, Baltian maiden pääkaupunkien, Pietarin sekä Puolassa ja Saksassa sijaitsevien Itämeren vaikutusalueen suurkaupunkien kanssa. Nämä alueet ovat keskenään yhteistyökumppaneita, mutta samalla myös kilpailijoita. Metropolimaakunnan luontevimmat vertailukohtat eivät monissa tapauksissa ole muun Suomen maakunnat, vaan Itämeren alueen ja muun Euroopan suuret kaupunkialueet.

Lähtökohtia

Metropolimaakunta koostuu useista osa-alueista, joilla on keskenään erilaiset roolit ja erityispiirteet, jotka liittyvät maantieteellisiin, historiallisiin, taloudellisiin, kielellisiin ja poliittisiin tekijöihin. Samalla maakunta on Suomen mittakaavassa tiivis kokonai-

suus, jossa osa-alueet ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa keskenään yritystoiminnan, liikenteen, työssäkäynnin ja muuttoliikkeen välityksellä. Tämän seurauksena maa-kunta ei ole vastaavalla tavalla jakautunut toistensa kanssa vastakkain asettuviin kehittyviin ja taantuviin osa-alueisiin, kuten monet muut maakunnat Suomessa ja muualla Euroopassa.

Tässä raportissa metropolimaakunta jaetaan neljään osa-alueeseen: pääkaupunkiseutu, Helsingin seudun kehysalue, Läntinen Uusimaa ja Itäinen Uusimaa.

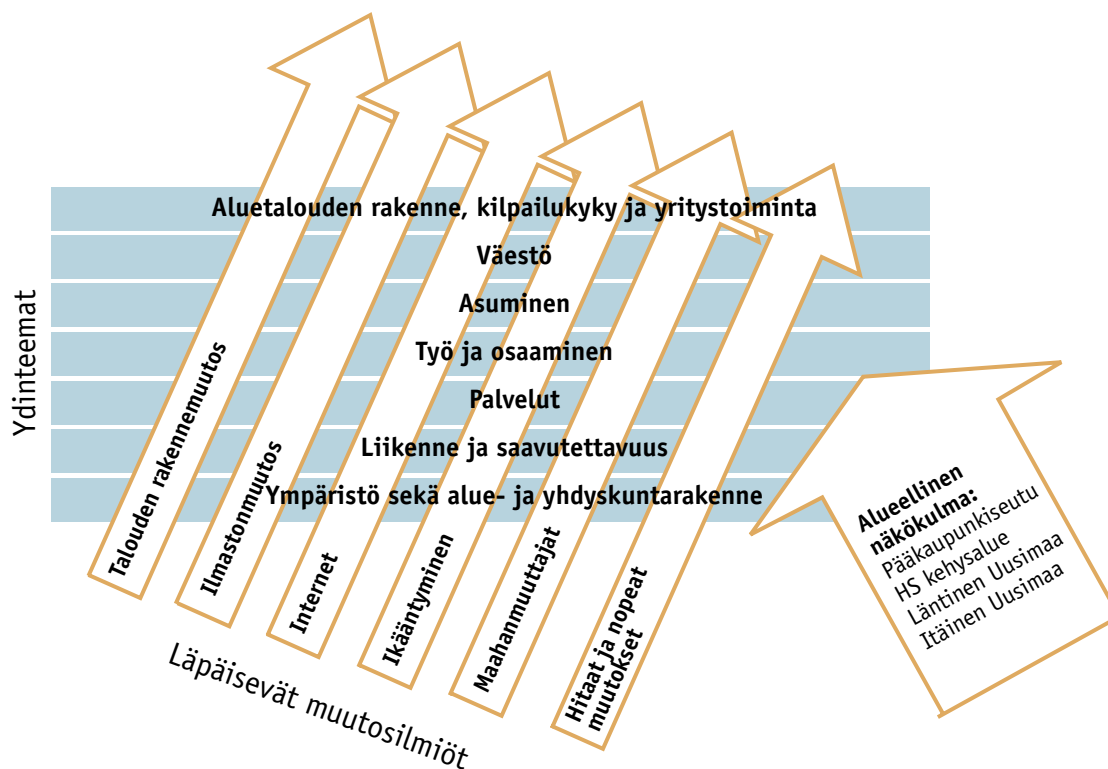
Toimintaympäristöanalyysi perustuu maakunnan ja sen osa-alueiden erityispiirteisiin. Keskeisenä lähtökohtana on laajentuminen vuoden 2011 alusta lukien yhtenäiseksi metropolimaakunnaksi, joka kattaa nykyiset Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan maakunnat. Analyysissä huomioidaan Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan voimassa olevien maakuntasuunnitelmien tavoitteet ja painotukset.

Maakuntaohjelmoinnin kehittämistarve

Edellisten maakuntaohjelmien arvioinnin² johtopäätöksissä (Wennberg 2009) kiinnitettiin huomiota maa-kuntaohjelmien keskeisiin perusongelmiin. Maakuntaohjelmien tavoitteet ovat olleet yleisiä ja epämääräisesti kohdentuvia. Osin tästä syystä ohjelmien toteutumisen seuranta on vaikeaa: monista

¹ Tässä raportissa käytetään Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan nykyiset maakunnat kattavasta alueesta nimitystä metropolimaakunta.

² Etelä-Suomen kaikkien maakuntien maakuntaohjelmien 2007-2010 yhteinen arviointi.

Kuvio 1.1: Toimintaympäristöanalyysin ydinteemat ja läpäisevät muutosilmiöt

tavoitteista ei pystytä sanomaan onko niitä saavutettu. Ohjelmien vaikuttavuus kokonaisuutena ei ole ollut erityisen vahva, koska toiminnalle ei ole ollut selkeää fokusta. Monet hankkeet olisivat tulleet toteutetuiksi myös ilman maakuntaohjelmaa. Kuitenkin ohjelmilla on toteutettu monia hyviä toimenpiteitä.

Arvioinnin johtopäätöksenä nostetaan esiin tarve terävöittää tavoitteiden ja toimenpiteiden fokusointia ja konkretisointia. Myös tulosten ja vaikutusten mittaamista ja seuranta on perusteltua kehittää.

Toimintaympäristöanalyysin tavoitteet

- ytimekäs, havainnollinen ja selkeä analyysi alueen nykytilasta ja kehitysnäkymistä
- konkreettisten kehittämishaasteiden esiin nostaminen, joiden pohjalta voidaan käydä keskustelua ohjelman tavoitteista ja painotuksista
- keskittyminen teemakohtaisesti merkittäviin kehittämiskysymyksiin
- maakuntaohjelmien toimintalinjojen tukeminen.

Lähestymistapa ja esitystapa

Toimintaympäristöanalyysissa jäsennetään ja analysoidaan metropolimaakunnan tilaa, muutoksia ja

kehittämishaasteita yleistäen ja "suurten" ilmiöiden tasolla. Vastaavasti monet kiinnostavat teemat ja paikallisesti ajankohtaiset asiat jäävät vähälle huomiolle tai tulevat sivuutetuksi. Tämä ei merkitse sitä, että niitä pidettäisiin merkityksettöminä, mutta niiden esiin nostaminen jää konkreettisen ohjelman valmistelun ja toteutuksen asioiksi.

Toimintaympäristöanalyysin rakenne perustuu seitsemään ydinteemaan, jotka ovat maakunnan kehittämisen keskeisimpiä alueita. Toisen ulottuvuuden muodostavat kuusi ns. läpäisevää muutosilmiötä, joita pidetään ajankohtaisina ja tärkeinä ja jotka vaikuttavat vaihtelevalla tavalla eri teemoihin. Kolmannen ulottuvuuden analyysissä muodostaa alueellinen näkökulma, jossa eritellään teemojen alueellisia erityispiirteitä metropolimaakunnan osaluilla sekä läpäisevien muutosilmiöiden alueellisia painotuseroja. Teemat ja läpäisevät muutosilmiöt havainnollistuvat kuviossa 1.1.

2. Kehittämisen ydinteemat

Aluetalouden rakenne, kilpailukyky ja yritystoiminta

Alueellinen kilpailukyky ja vetovoima ovat yhteydessä lukuisiin tekijöihin, jotka liittyvät maantieteeseen, perusrakenteeseen, inhimilliseen pääomaan ja yhteiskunnan instituutioihin. Alueellista kilpailukykyä, vetovoimaa ja hyvinvointia koskevissa tutkimuksissa näitä tekijöitä mitataan eri tavoin. Esimerkiksi the Economist -lehden vuosittainen maailman kaupunkialueita vertaileva elinolututkimus³ perustuu elinolojen laadun arvioinnissa seuraaviin tekijöihin:

- yhteiskunnan vakaus ja toimivuus
- terveydenhuolto
- kulttuuri ja ympäristö
- koulutus
- perusrakenne ja saavutettavuus.

Metropolimaakunta on Suomen suurin talous- ja väestökeskittymä. Euroopan mittakaavassa se on keskikokoinen suurkaupunkialue, väestöltään (1,5 milj.) Euroopan noin 30. suurin ja tuotannon volyymin (arvonlisäys noin 60 Mrd. euroa) suhteen 22. suurin (Laakso & Kostinen 2010). Se on taloudellisesti tehokas ja vauras alue: bruttokansantuote asukasta kohti on kolmanneksen korkeampi kuin koko Suomessa ja puolet korkeampi kuin 27 EU-maassa keskimäärin (v. 2007). Metropolimaakunnassa on yrityksiä ja niiden henkilöstöä suhteessa väkilukuun huomattavasti enemmän kuin muualla maassa. Myös työllisyysaste on systemaattisesti korkeampi ja työttömyysaste alempi kuin koko Suomessa tai EU:ssa. The Economist -lehden em. tutkimuksessa tammi-kuussa 2010 Helsinki/metropolimaakunta sijoittui 140 maailman kaupunkialueen joukossa kuudenneksi ja Euroopassa toiseksi korkeimmalle.

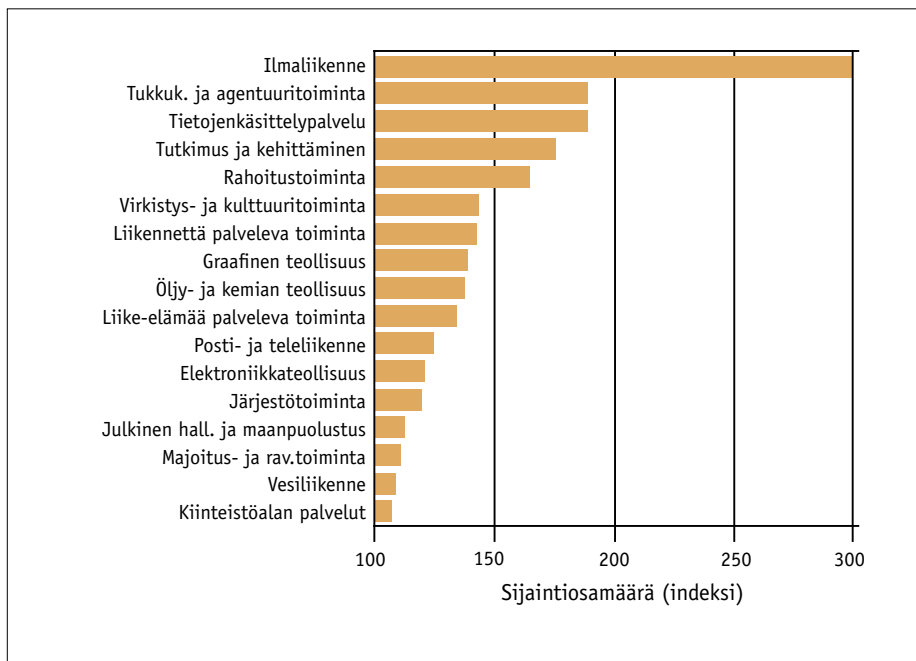
Maakunnan taloudellinen aktiivisuus liittyy moniin suurkaupunkialueille ominaisiin tekijöihin. Alue on kansallinen ja kansainvälinen liikenne- ja

kommunikaatiokeskus. Se on myös itsessään suuri kulutus- ja työ-markkina-alue sekä osaamiskeskittymä. Korkean tuottavuuden erikoistuneet palveluyritykset ja pääomavaltaiset teollisuusyritykset keskittyvät tällaisille alueille, koska ne tarjoavat niiden kannalta parhaat toimintaedellytykset: osaavan työvoiman saatavuuden, hyvän saavutettavuuden ja parhaat kommunikaatioyhteydet, innovatiivisen toimintaympäristön sekä mahdollisuuden mittakavaetujen hyödyntämiseen. Tämän kääntöpuolena on, että alhaisen tuottavuuden alat, kuten maatalous ja työvoimavaltaiset teollisuusalat, toimivat pääasiassa muualla. Väestön ja yritystoiminnan keskittyminen suhteellisen pienelle alueelle tuottaa kääntöpuolena kasautumisen ongelmia, kuten korkeat asumiskustannukset sekä ruuhkautuminen.

Alueen **elinkeinotoiminnan erikoistumista** suhteessa koko Suomeen voidaan havainnollistaa suhteuttamalla alueen kunkin toimialan työpaikkaosuus koko maan vastaavaan osuuteen. Nämä ns. sijaintiosamäärät nostavat esiin toimialat, jotka ovat alueen ventialoja ja sen kautta avainasemassa alueen talouskehityksen kannalta. Niiden vastapainona ovat paikalliset alat, kuten vähittäiskauppa sekä sosiaali-, terveys- ja koulutuspalvelut, jotka ovat suuria työllistäjiä, mutta joiden osuus työpaikoista on samaa suuruusluokkaa kaikilla alueilla.

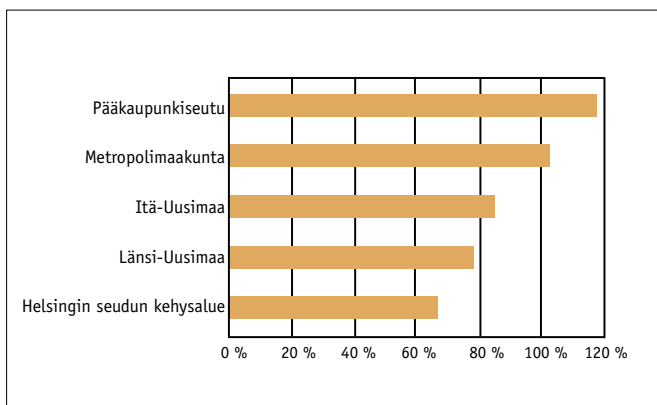
Sijaintiosamääräindeksien perusteella metropolimaakunta on vahvimmin suuntautunut tukkukauppaan ja logistiikkaan, kansainväliseen henkilöliikenteeseen, informaation tuotantoon ja välitykseen, erikoistuneisiin palvelualoihin, korkean teknologian teollisuuteen ja palveluihin, öljy- ja kemian teollisuuteen, tutkimukseen, kehittämiseen ja korkeakoulutukseen sekä toimintoihin, jotka liittyvät seudun rooliin maan hallinto- ja päätöksentekokeskuksena. Metropolimaakunnan erikoistumisprofiili poikkeaa ratkaisevasti kaikista muista Suomen maakunnista.

³ Economist Intelligence Unit's liveability survey 2010

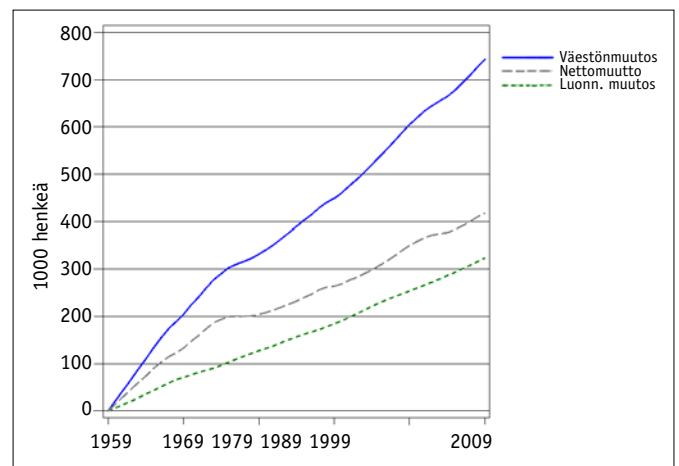

Kuvio 2.1
Metropolimaakunnan
vahvimmat erikoistumisalat
(työpaikkojen
sijaintiosamäärät, indeksi⁴,
koko maa=100)

⁴ Huom. Asteikko katkaistu.

Kuvio 2.2 Työpaikkaomavaraisuus metropolimaakunnan
osa-alueissa 2007

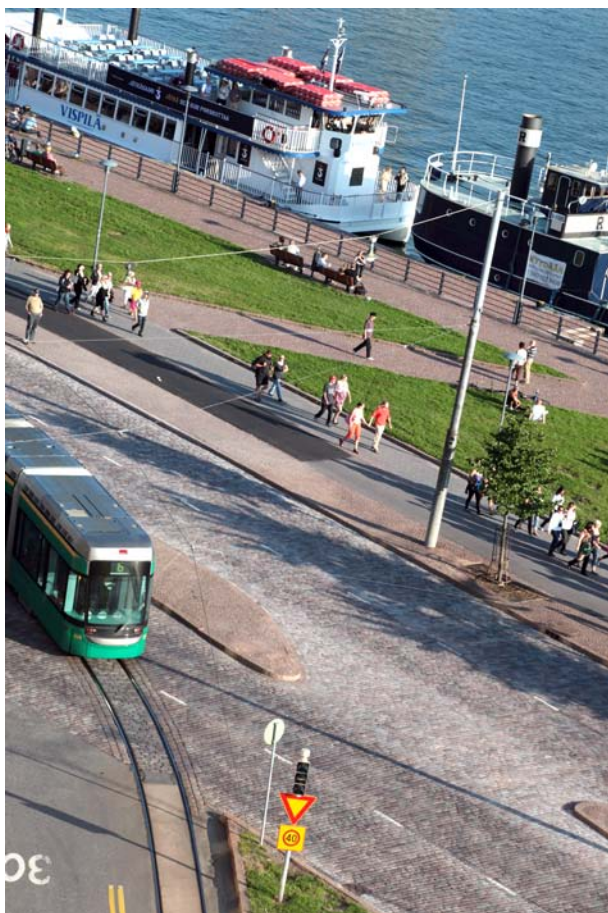
Kuvio 2.3 Väestönmuutos (kumulatiivinen) metropolimaakunnassa
vuodesta 1959 vuoteen 2009

Metropolimaakunnan osa-alueiden välillä on suuria eroja elinkeinotoiminnan erikoistumisessa. **Pääkaupunkiseudulla** on lähes 80 % maakunnan työpaikoista ja alueen työpaikkaomavaraisuus on noin 120 %. Se on erikoistuneiden palvelualojen, logistiikan ja kommunikaatioteknologian valtakunnallinen keskittymä. **Helsingin seudun kehysalue** on ensi sijassa asumisalue, jossa työpaikkaomavaraisuus on 67 %. Se on kuitenkin myös vahva metalli- ja rakennusaineteollisuuden sekä logistiikka-alojen keskittymä. **Läntisen Uudenmaan** työpaikkaomavaraisuus on vajaa 80 %. Alueella on vahva ja monipuolinen teollisuus (metalli, rakennusaine, puutuote, paperi), suurimpina keskittyminä Lohja, Raasepori ja Karkkila. Hangan satama painottaa alueen logistista roolia. Läntisellä Uudellamaalla myös alkutuotanto on merkittävä asema elinkeinorakenteessa ja maankäytössä. **Itäisen Uudenmaan** työpaikkaomavaraisuus on noin 85 %. Suurin yritystoiminnan keskittymä on Porvoo, jonka ohella Loviisalla on vahva rooli. Alueen vahvin erikoistumisala on öljy-

ja kemianteollisuus, jonka keskittymä on merkittävä sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Sen lisäksi alue on suuri energiantuottaja ja siellä on monipuolista pk-teollisuutta sekä vahva maatalous.

Metropolimaakunta sekä muu Suomi ja myös lähimmät naapurimaat ovat erittäin vahvassa taloudellisessa **riippuvuussuhteessa** keskenään. Maakunnan erikoistuneiden liike-elämän palvelualojen, rahoitustoiminnan, kaupan, logistiikan ja mm. öljyteollisuuden kysyntä tulee pääosin muualta Suomesta ja yhä enemmän myös naapurimaista. Tästä syystä metropolimaakunnan, muun maan ja lähialueiden talouskehitys ja suhdannevaihtelut kulkevat käsi kädessä, vaikka maakunnan elinkeinorakenne poikkeaa ratkaisevasti muista alueista. Tämä näkökulma talouden riippuvuudesta hämärtyy usein alueellisessa edunvalvonnassa, jossa korostetaan kunkin alueen omaa etua ja kilpailuasemaa.

Maakunnan **tuotanto ja työllisyys** ovat kasvaneet 2000-luvulla jonkin verran nopeammin kuin koko Suomessa ja EU-alueella keskimäärin. Kasvuero

maakunnan sekä muun Suomen ja EU:n välillä on supistunut 1990-luvun jälkipuoleen verrattuna, jolloin alue oli yksi koko Euroopan nopeimmin kasvavista alueista. Talouden lama vuoden 2008 lopulta alkaen on vaikuttanut metropolimaakuntaan suunnilleen samalla tavalla kuin koko Suomeen: tuotanto laski samaa tahtia kuin koko maassa syksyyn 2009 asti, jolloin tapahtui käänne nousuun suunnilleen samaan aikaan maakunnassa ja koko maassa. Työllisyyden lasku on ollut metropolimaakunnassa jonkin verran lievempää, mutta työttömyys on kasvanut samaa tahtia kuin koko maassa. European Regional Prospects -tutkimuksen (Cambridge Econometrics 2009) ennusteissa metropolimaakunnan tuotannon ja työllisyyden kasvu arvioidaan nopeammaksi kuin koko Suomessa tai koko EU:ssa sen jälkeen, kun kasvu pääsee vauhtiin arviolta vuodesta 2011 alkaen. Lähitulevaisuuteen liittyy kuitenkin suuria epävarmuustekijöitä. Niitä aiheuttaa erityisesti maakunnan talouden vahva riippuvuus muutamasta avainalaista, erityisesti tietoliikennetuotteiden valmistuksesta, joka on maakunnan vahvin globaali klusteri.

Väestökehitys ja väestörakenne

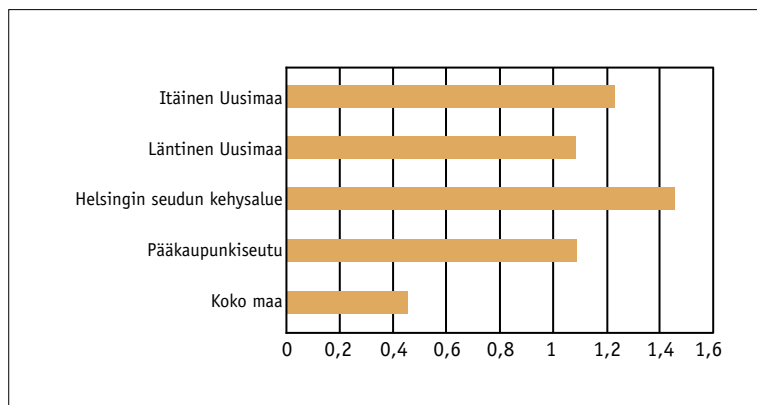
Metropolimaakunnan **väestö on kasvanut** voimakkaasti jo vuosikymmenien ajan ja kasvu on jatkunut 2000-luvulla. Alueen asukasluku on kasvanut 742 000 henkeä viimeisen 50 vuoden aikana. Yli 80 % koko maan nettokasvusta on suuntautunut

metropolimaakuntaan. Pitkän ajan kasvusta yli puolet on aiheutunut muuttovoitosta ja vajaa puolet luonnollisesta kasvusta.

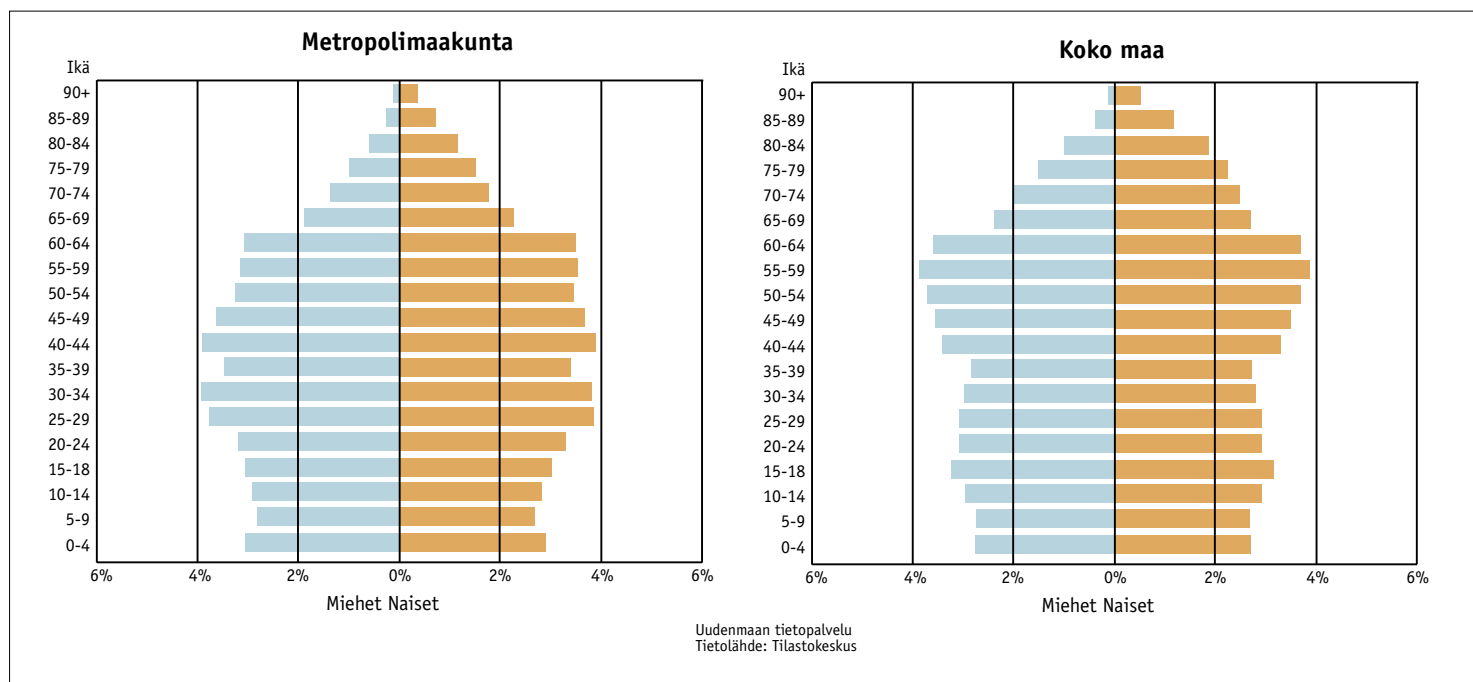
Maakunnan muuttovoitto perustui 1990-luvulle asti kantaväestön maassamuuttoon, mutta 2000-luvulla se on korvautunut suurimmaksi osaksi nettomaahanmuutolla. Luonnollinen väestönkasvu on muodostanut vuosien ajan ja muodostaa myös tulevaisuudessa merkittävän kasvun osatekijän. Tähän vaikuttaa osaltaan nuoriin aikuisiin painottuva muuttoliike, jonka ansiosta hedelmällisessä iässä olevien naisten määrä alueella on jatkuvasti korkeampi kuin se olisi ilman muuttovoittoa.

Kaikkien metropolimaakunnan osa-alueiden väestö on kasvanut 2000-luvun jälkipuolella huomattavasti enemmän kuin koko maassa. Alueiden väliset kasvuerot ovat olleet varsin pieniä. Vaikka maakunnan joidenkin yksittäisten kuntien väestökehitys on ollut negatiivista, kokonaisuutena kehitys on ollut melko yhtenäistä. Tässä suhteessa metropolimaakunta poikkeaa muista Suomen kasvumaakunnista, kuten Pohjois-Pohjanmaasta, Keski-Suomesta ja Pirkanmaasta, joissa kasvavan keskustaupunkialueen vastapuolena ovat väestöltään supistuvat reuna-alueet, joista muuttoliike suuntautuu keskustaupunkiin.

Metropolimaakunnan väestön ikärakenne poikkeaa monessa suhteessa koko maasta (kuvio 2.5). Työikäisten ikäluokkien osuudet ovat kokonaisuudessaan suuremmat kuin koko maassa ja jakauma on tasaisempi. Työmarkkinoiden kannalta merkittävät

Kuvio 2.4 Metropolimaakunnan väestönmuutos osa-alueittain vuosina 2006-2009 (% vuodessa keskimäärin)

Kuvio 2.5 Väestöpyramidi 2008. Kuviossa metropolimaakuntaa edustaa Uusimaa ja Sipoo

25–44-vuotiaiden ikäryhmät ovat suurimpia ikäluokkia. Nuorimpien 0–4-vuotiaiden lasten osuus on suurempi kuin koko maassa. Vastaavasti 50 ikävuodesta alkaen ikäluokkien suhteelliset osuudet ovat metropolimaakunnassa pienemmät kuin koko maassa. Väestörakenteen ero koko maahan verrattuna perustuu pitkäaikaiseen muuttovoittoon, joka painottuu nuoriin aikuisiin. Tämän seurauksena myös syntyvyys ja vastaavasti lasten osuus väestöstä on suurempi kuin koko maassa.

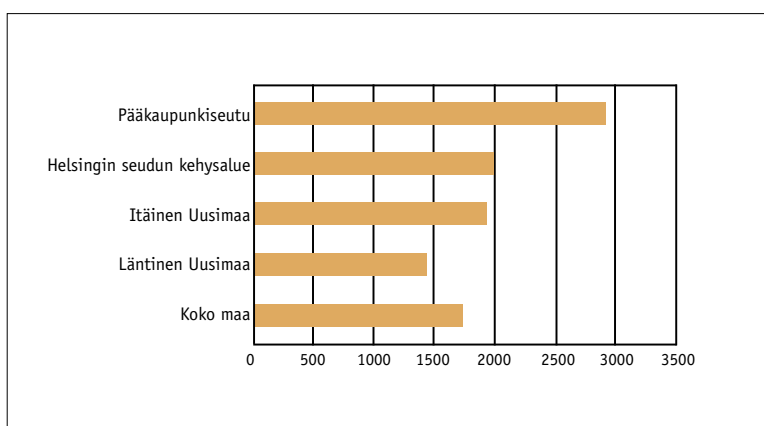
Pääkaupunkiseutu on nuorten aikuisten keskittymä. **Kehyskunnissa** lasten osuus väestöstä on korkeampi kuin muilla alueilla. **Läntinen ja Itäinen Uusimaa** ovat myös lapsiperheiden alueita, mutta niissä eläkeikäisten osuus on korkeampi kuin pääkaupunkiseudulla ja kehyskunnissa, samalla tasolla kuin koko maassa.

Vieraskielinen väestö on Suomessa keskittynyt metropolimaakuntaan: yli puolet muusta kuin suomen- ja ruotsinkielisistä asuu alueella. Vieraskielisten väestöosuus (7 %) on kolminkertainen

muuhun Suomeen verrattuna. Pääkaupunkiseudulla osuus on 9 % ja maakunnan muilla osa-alueilla vajaa 3 %. Metropolimaakunnassa **ruotsinkielisyydellä** on vahva asema: Itäisellä Uudellamaalla kolmannes ja Läntisellä Uudellamaalla neljännes väestöstä on ruotsinkielisiä, ja myös pääkaupunkiseudulla osuus on korkeampi kuin koko maassa.

Asuminen

Asumisväljyys on metropolimaakunnassa alempi kuin muualla maassa, vaikka tulotaso on merkittävästi korkeampi. Muiden pohjoismaiden suurkaupunkialueisiin verrattuna ero on vielä suurempi. Kuitenkin asumisväljyyden suhteen osa-alueiden väliset erot ovat suuret: pääkaupunkiseudulla asumisväljyys on 35 m²/henkilö, kun maakunnan muilla osa-alueilla väljyys on samalla tasolla tai korkeampi kuin koko maassa keskimäärin (39 m²). Asumistaso on yhteydessä asumiskustannuksiin, jotka suurelta osin määräytyvät asuntojen hintojen ja vuokrien

Kuvio 2.6 Asuntojen neliöhinnat (€/m²) metropolimaakunnan osa-alueilla 2008 (kaikki asunto-osakehuoneistojen kaupat)

perusteella. Korkeat asumiskustannukset alentavat asumisväljyyttä.

Metropolimaakunnassa **asuntojen hinnat ja vuokrat** ovat korkeammat kuin muualla maassa. Tämäkin ilmiö korostuu pääkaupunkiseudulla, sen sijaan maakunnan muilla alueilla asumisen hintataso on selvästi alempi. Pääkaupunkiseudun suhteellisesti korkeiden asuntojen hintojen taustalla ovat yhtäältä suurkaupunkialueen maankäytön lainalaisuudet ja toisaalta kysynnän ja tarjonnan epäsuhta. Suurkaupunkialueella maan tarjonta on pysyvästi niukkaa suhteessa rakennusmaan kysyntään ja markkinoilla toimivilla on mahdollisuus ja valmius maksaa tilasta korkeampi hinta kuin muilla alueilla. Tästä syystä suurkaupunkialueella rakennusmaan markkina-arvo on korkeampi kuin muilla alueilla. Myös kaavoituksen ja rakennusalan pullonkaulat sekä muut tarjontatarjoitukset vaikuttavat asuntojen tarjontaan ja nostavat osaltaan hintatasoa erityisesti pääkaupunkiseudulla.

Asuntotuotanto maakunnassa laski vuosikymmenen puolivälin jälkeen poikkeuksellisen alhaiselle tasolle erityisesti pääkaupunkiseudun tuotannon vähenemisen vuoksi. Yhteiskunnan (ARA) tuke- ma vuokra-asuntotuotanto supistui voimakkaasti

1990-luvun lopulta alkaen ja alkoi elpyä uudelleen vasta vuonna 2008 alkaneen laman myötä. Vapaara- hoitteisen tuotanto ei kuitenkaan pystynyt täyttämään ARA-tuotannon vähenemisen jättämää aukkoa. Muilla maakunnan osa-alueilla asuntotuotanto nousi vuoteen 2007 asti. Tuotanto ajautui lamaan kaikilla alueilla vuosina 2008 ja 2009. Metropolimaakunnan asuntotuotanto asukaslukuun suhteutettuna oli samalla tasolla kuin koko maassa (5,7 asuntoa / 1000 asukasta) vuonna 2008, vaikka maakunnan suhteellinen väestönkasvu oli lähes kolminkertainen koko maahan verrattuna. Alhainen asuntotuotannon taso useiden vuosien ajan yhdistyneenä voimakkaaseen väestönkasvuun saa aikaan paineita asuntojen hintojen ja vuokrien nousulle pitkälle tulevaisuuteen.

Asuntokysyntä metropolimaakunnassa kasvaa edelleen tulevina vuosina useista tekijöistä johtuen. Väestönkasvu lisää asuntojen kysyntää suunnilleen lineaarisessa suhteessa. Myös asuntokuntien pieneminen lisää asuntojen kysyntää, koska väestömäärään suhteutettuna asuntokuntien ja niiden tarvitsemien asuntojen määrä nousee. Myös asumisen mittakaavaedut alenevat asuntokuntakoon pienentyessä. Asuntokuntien keskikoko alenee ennen kaikkea väestön ikääntymisen seurauksena. Myös tulotason

todennäköinen nousu sekä aikuistuvien nuorten omaan asuntoon muuttamisen jatkuva aikaistuminen kasvattavat osaltaan asuntokysyntää. Asuntokuntien pieneneminen suuntaa kysyntää pienempiin asuntoihin. Myös ilmastomuutoksen hillitsemisen edellyttämät toimet voivat johtaa rakennettavien uusien asuntojen koon pienenemiseen.

Asuntotuotannon pullonkaulana on 2000-luvulla pidetty kaavoitetun, hyvillä paikoilla sijaitsevan rakennuskelpoisen tonttimaan niukkuutta, erityisesti pääkaupunkiseudulla. Helsingin seudun kehysalueella sekä Läntisellä ja Itäisellä Uudellamaalla tonttitarjonta on ollut kohtuullisen hyvin tasapainoissa suhteessa kysyntään. Kuitenkin pääkaupunkiseudun uudet rakentamisalueet Helsingin vanhoilla satama-alueilla, Vantaan kehäradan alueella ja Espoossa tulevat tarjoamaan merkittävästi kaavoitus- ja rakentamismahdollisuuksia pitkälle tulevaisuuteen. Asuntotuotannon pullonkaulaksi ovat vuosikymmenen puolivälin jälkeen aikaisempaa vahvemmin muodostuneet rakennusalan kilpailutilanne ja toimintatavat sekä asuntotuotantohankkeiden rahoitus (Laakso 2007; Laakso & Kähkönen 2008).

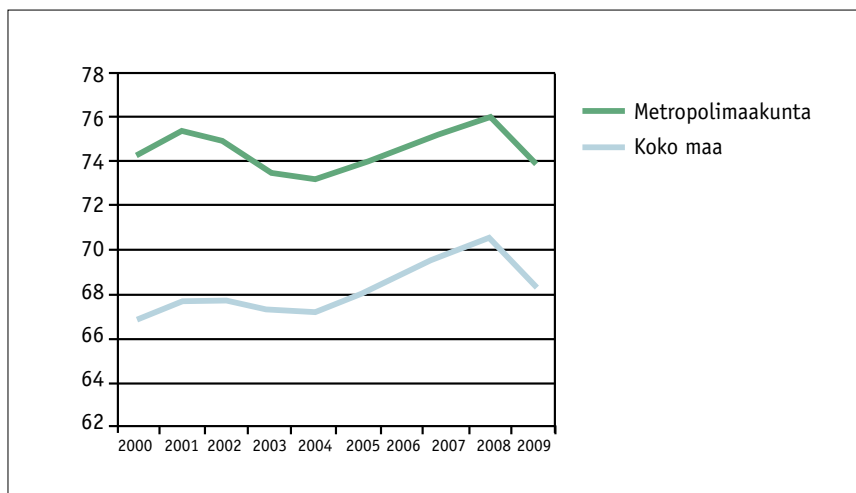
Asuntomarkkinoilla metropolimaakunnassa on suuria alueellisia eroja. **Pääkaupunkiseutu** on kaupunkimainen, tiiviisti rakennettu ja kerrostalovaltainen alue, jossa on suuria sisäisiä eroja sekä yhdyskuntarakenteessa että väestön sosiaalisessa rakenteessa. Asuntotuotannon tarjonnan ongelmat ovat painottuneet maakunnassa pääkaupunkiseu-

dulle. **Helsingin seudun kehysalue sekä Läntinen ja Itäinen Uusimaa** ovat pientalovaltaisista alueista, joissa kaupunkitaajamat, maalaiskuntien taajamat ja kylät sekä haja-alueet muodostavat laajalle alueelle levittäytyvän asuinalueiden verkoston. Näillä alueilla kokonaisuutena tonttitarjonta pystyy vastaamaan kysyntään. Ongelmana monilla alueilla on toimivan palveluverkoston ylläpitäminen sekä henkilöauto-riippuvuus työmatka- ja asiointiliikenteessä. Hajarakentaminen muodostaa erityisen haasteen, koska se hajottaa yhdyskuntarakennetta ja lisää henkilöauto-riippuvuutta.

Työ ja osaaminen

Metropolimaakunnan **työllisyysaste** on korkeampi kuin koko maassa. Vuonna 2009 ero koko maahan verrattuna oli vajaa 6 %-yksikköä. Ero on ollut samaa suuruusluokkaa koko 2000-luvun huolimatta siitä, että maakunnan väestö ja sen myötä työvoiman tarjonta ovat kasvaneet koko ajan huomattavasti nopeammin kuin muualla maassa. Metropolimaakunnan suuret työmarkkinat toimivat tehokkaammin. Maakunnan osa-alueiden väliset erot työllisyysasteessa ovat varsin pienet.

Kuitenkin muiden pohjoismaiden pääkaupunkiseutuihin verrattuna maakunnan työllisyysaste jää selvästi jälkeen. Oslon seudun työllisyysaste on 6 %-yksikköä ja erikseen miesten 9 %-yksikköä korkeampi kuin metropolimaakunnassa⁵ (2007). Myös Tukhol-

Kuvio 2.7 Työllisyysaste
(työllisten osuus työikäisistä, %) metropolimaakunnassa ja koko maassa v. 2000-2009 (lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus)

massa ja Kööpenhaminassa miesten työllisyysasteet ovat selvästi korkeammat kuin Helsingin seudulla. Silti muissa pohjoismaissa suurkaupunkiseuduilla asuu paljon enemmän maahanmuuttajataustaisia työikäisiä ja suunnilleen yhtä paljon opiskelijoita kuin metropolimaakunnassa. Miesten työllisyysaste on erityisen alhainen Helsingissä. Myös muissa suurkaupungeissa se on alempi keskuskaupungissa kuin muualla seudulla, mutta Oslolla ja Tukholmassa ero on huomattavasti pienempi. Johtopäätöksenä on, että metropolimaakunnassa työvoimapotentiali on vajaakäytössä ja työmarkkinoilta syrjäytyneitä miehiä on enemmän kuin muiden pohjoismaiden suurkaupungeissa.

Metropolimaakunnan aikuisväestön **koulutustaso** on korkea muuhun maahan verrattuna. **Pääkaupunkiseudulla** ja myös Helsingin seudun **kehysalueella** korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on merkittävästi korkeampi kuin koko maassa. **Läntisellä** ja **Itäisellä Uudellamaalla** osuus on samalla tasolla kuin koko maassa. Koulutuksen suhteen väestö on kuitenkin voimakkaasti jakautunut. Ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa on maakunnassa kolmannes aikuisista, ja Läntisellä ja Itäisellä Uudellamaalla vielä suurempi osuus. Maahanmuuttajien keskuudessa koulutusta vailla olevien osuus on erityisen korkea. Nuorista 17-24-vuotiaista maakunnassa jää noin 15 % kokonaan koulutuksen ulkopuolelle, osuus on korkeampi kuin koko maassa. Tällä ilmiöllä on selvä yhteys nuorten syrjäytymiseen työelämästä ja miesten työllisyysasteen alaisuuteen.

Korkeasti koulutetun väestön **osaamisen hyödyntäminen** ei myöskään ole täysimääräistä. Metropolimaakunnassa tohtoritutkinnon suorittaneista huomattavasti pienempi osuus menee töihin yrityssectorille kuin Tukholman tai Kööpenhaminan seuduilla (Graversen & Bjerg 2010). Alueen korkeakoulut eivät myöskään edusta tutkimuksessa maailman huippua

muutamia erikoisaloja lukuun ottamatta, vaikka peruskoulu on osaamistulosten suhteen huipputasoa.

Talouden **lama** käänsi työllisyyden laskuun ja työttömyyden kasvuun vuodesta 2009 alkaen. Ennusteiden mukaan (mm. Suomen Pankki 2010, Cambridge Econometrics 2009) tulee kestäämään useita vuosia, ennen kuin työllisyys palautuu vuoden 2008 tasolle. Silti usean vuoden päähän ulottuvasta näkökulmasta metropolimaakunnan suurin ongelma on työvoiman ja osaamisen riittävyys tulevaisuudessa. Työurien pidentäminen sekä työuran alkuttua loppupäässä lisäisi toteutuessaan työpanosta. Kuitenkin työvoiman eläkkeelle siirtymisen korvaaminen edellyttää suuren määrän uutta työvoimaa työmarkkinoille. Samaan aikaan maahanmuuttajien työvoimapotentiali on vajaakäytössä ja nuorisosta suuri osa syrjäytyy koulutuksesta ja työelämästä jo varhaisessa vaiheessa. Työmarkkinoiden kysynnän ja tarjonnan kohtaamisessa avainkysymys on koulutuksen kohdentuminen oikein niille aloille ja koulutus-tasoin, joilla työvoimaa tarvitaan tulevaisuudessa.

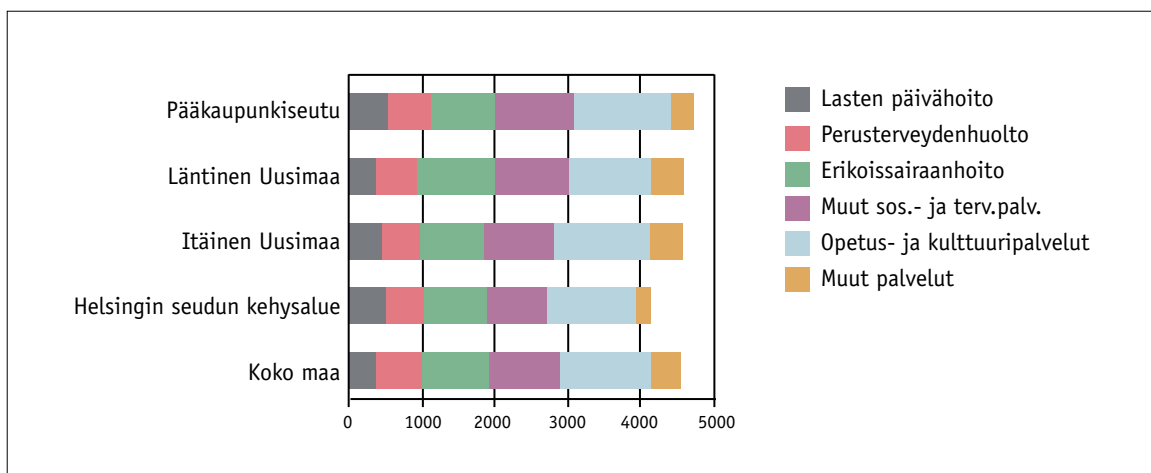
Palvelut

Toimivat hyvinvointipalvelut (sosiaali-, terveys- ja sivistyspalvelut), kulttuuripalvelut sekä kaupallisen palvelut ovat tärkeitä alueellisia vetovoimatekijöitä (the Economist 2010, Glaeser ym 2001).

Metropolimaakunta on muuhun Suomeen verrattuna ylivertainen alue **kulttuuripalveluiden** ja **erikoistuneiden kaupallisten palveluiden** tarjonnan suhteen ja vertautuu tässä suhteessa hyvin Euroopan suurkaupunkialueisiin.

Hyvinvointipalveluiden (sosiaali-, terveys- ja sivistyspalvelut) suuri haaste on toimivien palveluverkkojen turvaaminen tulevaisuudessa. Tämä edellyttää mm. työvoiman saantia palveluiden tuottamiseen sekä riittäviä rahoitusresursseja.

⁵ Tieto koskee Helsingin seutua. Lähde: Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2009.

Kuvio 2.8 Kunnallistalouden nettokustannukset (eur/asukas) palveluittain metropolimaakunnan osa-alueilla v. 2008

Hyvinvointipalveluiden työllisistä merkittävä osa siirtyy eläkkeelle lähimmän 10 vuoden aikana, ja heidät on pystyttävä korvaamaan uudella työvoimalla, josta kilpailevat myös muut alat. Epävarman talouskehityksen ja kasvavien kustannusten oloissa metropolimaakunnan kunnilla tulee olemaan suuria vaikeuksia järjestää vähintään nykyisen tasoisten hyvinvointipalveluiden rahoitus. Näistä tekijöistä seuraa kova paine uudistaa ja tehostaa palveluiden tuotantoa.

Myös **palveluiden kysyntä** tulee muuttumaan voimakkaasti. Väestön ikärakenteen muuttuessa eläkeikäisten määrä ja väestöosuus tulee kasvamaan. Lähivuosina eläkeikään tulevat ikäluokat ovat varakkaampia, koulutetumpia ja terveempiä kuin mitkään aikaisemmat ikäluokat. Vastaavasti ikääntyvien tarvitsemien hyvinvointipalveluiden kysyntä kasvaa, mutta samalla kysynnän kohdistuminen eri palveluihin tulee todennäköisesti muuttumaan. Maahanmuuttajien määrän ja väestöosuuden kasvu painottaa kieleen ja kulttuuritaustaan perustuvia palveluita, joita ei monissa kunnissa ole aikaisemmin ollut edes tarjolla.

Palvelujen kysynnässä tapahtuu jatkuvasti myös alueellisia muutoksia. Normaalisti väestö vähenee ja väestön ikärakenne muuttuu vanhoilla asuinalueilla, mutta nämä muutokset tapahtuvat suhteellisen hitaasti. Toisaalta uusilla ja täydentyvillä asuinalueilla väestö kasvaa nopeasti. Tyypillisesti uudet asukkaat painottuvat alkuvaiheessa nuoriin ja lapsiperheisiin, jotka tarvitsevat mm. päivähoito- ja koulupalveluita. Palveluverkoston sopeutuminen alueellisiin muutoksiin on ongelmallista, koska uusien palveluiden toteuttaminen ja vanhojen ylimitoitettujen palvelujen purkaminen on vaikeasti yhteen sovitettava tehtävä. Vanhojen alueiden palvelukiinteistöjä ei voida siirtää uusille alueille. Palveluverkoston joustavuuden ja muutoksiin sopeutuvuuden kehittämiseksi on tarvetta. Julkisten ja yksityisten toimijoiden

välisen yhteistyön kehittämisessä on muissa maissa kehitetty malleja, joista myös metropolimaakunnassa voitaisiin ottaa oppia.

Hyvinvointipalveluiden kehittämisen ongelmat ovat yhteisiä metropolimaakunnan osa-alueilla ja kunnissa, vaikka painotuksissa ja muutosten ajoittamisessa voi olla eroja (kuvio 2.8). Palvelutuotannon hyvien mallien kehittämisessä ja soveltamisessa maakunnan sisäisellä yhteistyöllä on paljon potentiaalia.

Liikenne ja saavutettavuus

Aluekehityksen muutosvoimat tiivistetään Maailmanpankin (2009) tuoreessa tutkimuksessa kolmeksi ulottuvuudeksi: **saavutettavuus**, **keskittyminen** ja alueita erottavien **rajojen mataluus**. Saavutettavuus nostetaan jokseenkin kaikissa muissakin aluetaloudellisissa tutkimuksissa alueellisen kilpailukyyn ja vetovoiman yhdeksi avaintekijäksi. Sillä tarkoitetaan liikenne-etäisyyttä niihin paikkoihin, joihin taloudellinen toiminta on keskittynyt. Saavutettavuudella on keskeinen merkitys paikallisesti (alueiden sisäinen saavutettavuus), valtakunnallisesti (alueiden välinen) sekä kansainvälisesti naapurimaiden välillä ja maailmanlaajuisesti. Se ei rajoitu henkilö- ja tavaraliikenteeseen, vaan tietoliikenneyhteydet muodostavat saavutettavuuden keskeisen osatekijän. Saavutettavuus on edellytys tavaroiden, palveluiden ja työvoiman liikkumiselle alueiden välillä, mikä puolestaan on edellytys alueiden väliselle kaupalle ja erikoistumiselle, yritysten ja ihmisten muuttamiselle sekä työntekijöiden liikkumiselle asuinpaikan ja työpaikan välillä.

Metropolimaakunta on kansallinen ja kansainvälinen logistiikka- ja kommunikaatiokeskus Euroopan reuna-alueella. Tästä syystä saavutettavuudella on täällä erityisen suuri merkitys.

Metropolialueen **sisäinen saavutettavuus** perus-

tuu toimiviin raideliikenne- ja maantieväyliin sekä tehokkaaseen joukkoliikenteeseen. Autoliikenteen voimakas lisääntyminen väestö- ja työpaikkakasvun sekä liikkumisen lisääntymisen vuoksi uhkaa ruuhkauttaa vakavasti pääkaupunkiseudulle suuntautuvien pääväylien liikennettä jo muutaman vuoden kuluttua (LVM 2009). Ilmastomuutoksen hillitseminen edellyttää myös liikenteen hiilidioksidipäästöjen voimakasta vähentämistä. Helsingin seudun liikennejärjestelmäsuunnitelman valmistelussa⁶ tavoitteena on lisätä joukkoliikenteen käyttöä tehostamalla nykyisten ratayhteyksien käyttöä sekä rakentamalla uusia ratakäytäviä metropolimaakuntaan. Toinen keskeinen tavoite on keskittää rakentamista raideliikennekäytävien varteen. Samansuuntaiset tavoitteet ohjaavat myös Uudenmaan tekeillä olevaa rakennakaavatyötä.

Metropolimaakunnan **ulkoisen saavutettavuus** muun Suomen sekä mm. Pietarin suuntaan perustuvat ensi sijassa maantie- sekä rautatieyhteyksiin. Lentoliikenteen rooli on keskeinen kansainvälisissä henkilöliikenneyhteyksissä ja tärkeä myös maan sisäisissä yhteyksissä väli- ja Pohjois-Suomeen. Tutkimusten mukaan (mm. SOU 2003) rautatieliikenne kasvattaa Euroopassa voimakkaasti osuutta 700 km:n matkaetäisyydelle asti lentoliikenteen ja myös henkilöauton kustannuksella. Kuitenkin Suomessa rautateiden kaukoliikenteen kehitys on jäänyt monessa suhteessa jälkeen Ruotsin, muiden pohjoismaiden ja Keski-Euroopan nopeasta kehityksestä. Tämä yhdistyy lentoliikenteen taloudellisiin, ympäristö- ja toiminnallisiin ongelmiin, jotka rajoittavat lentoliikenteen kehittämistä. Nämä tekijät yhdessä merkitsevät, että metropolimaakunta uhkaa jäädä ulkoisen saavutettavuuden suhteen huonompaan asemaan kuin muun muassa muiden pohjoismaiden

pääkaupungit. Tulevaisuuden henkilöliikenneselvitys (Ratahallintokeskus 2009) kuitenkin esittää vaihtoehtoisia visioita kaukoliikenteen kehitykselle. Pietarin ja Helsingin välillä vuonna 2010 käynnistetty nopea junayhteys (3½ h) parantaa merkittävästi pääkaupunkiseudun ja Pietarin välistä saavutettavuutta. Pietarin ja muun Venäjän yhteyksien edelleen kehittäminen edellyttäisi viisumivapauden toteutumista sekä rajahallintoon liittyvien esteiden madaltamista.

Tutkimusten mukaan **tietoliikenneteknologian** hyvä perusrakenne ja sen mahdollisuuksien tehokas ja laaja-alainen hyödyntäminen ovat tärkeitä kilpailukytekijöitä. Kommunikaatioteknologia ei kuitenkaan poista liikenteellisen saavutettavuuden merkitystä, vaan täydentää sitä. Mm. Glaeserin (2008) mukaan aktiivisimmin kommunikaatioteknologiaa käyttävillä henkilöillä on myös eniten henkilökohtaisia tapaamisia muiden ihmisten kanssa. Useissa Suomen innovaatiojärjestelmän ja teknologian tasosta tehdyt selvitykset kyseenalaistavat Suomen aseman maailman kärkimaana informaatioteknologian soveltajana. Suomi on monien arvioiden mukaan (mm. Pohjola 2009) pudonnut kehityksen kärjestä keskikastiin. Tämä koskettaa vahvasti metropolimaakuntaa, joka on ollut ja jonka tulisi tulevaisuudessaakin olla nimenomaan informaatioteknologian soveltamisen huippualue koko maailmassa.

Ympäristö sekä alue- ja yhdyskuntarakenne

Kestävä alue- ja yhdyskuntarakenne on perusedellytys ilmastomuutoksen rajoittamistavoitteiden saavuttamiselle sekä kestävän taloudellisen kehityksen ylläpitämiselle. Sen lisäksi tarvitaan myös muita

⁶ Maankäyttö ja raideliikenneselvitys 2010.

toimenpiteitä. Metropolialueen kestävä aluerakenne (METKA 2008) -projektin johtopäätöksissä päädyttiin siihen, että maankäytön ja liikenteen kestävyyttä tulisi edistää ainakin seuraavilla toimilla:

- Harjoittamalla kestävää maa- ja asuntopolitiikkaa
- Eheyttämällä yhdyskuntia
- Vaikuttamalla liikkumistottumuksiin
- Lisäämällä joukkoliikenteen tarjontaa ja laatua
- Tutkimusta ja koulutusta lisäämällä
- Seurannalla ja tiedon jakamisella
- Verotusta ja maksuja kehittämällä
- Kehittämällä ja hyödyntämällä uutta teknologiaa
- Liikennettä aiheuttavien toimintojen sijainnin ohjauksella.

Hyvä ympäristö sekä toimiva alue- ja yhdyskuntarakenne ovat sekä asukkaiden hyvinvoinnin tärkeitä osatekijöitä että alueellisia vetovoima- ja kilpailutekijöitä.

Ympäristö tarjoaa ihmisille palveluita, jota on alettu kutsua **ekosysteempipalveluiksi**. Niitä ovat tuotantopalvelut (mm. ruoka, puutavara), sääntelypalvelut (mm. tulvien sääntely, hiilen sidonta) ja kulttuuripalvelut (maisema, virkistys, luontoon liittyvät elinympäristön viihtyisyystekijät). Ekosysteempipalvelujen tarjonta perustuu luonnon monimuotoisuuteen ja ekologisen prosessin monimuotoisiin vuorovaikutussuhteisiin. Ulkoilu ja luonnon virkistyskäyttö ovat olennainen osa suomalaista elämäntapaa. Korkeatasoiset ekosysteempipalvelut

kytkeytyvät myös aluetalouteen. Ne mahdollistavat ympäristöön sidoksissa olevaa liiketoimintaa. Viheralueiden läheisyys lisää asuinalueiden vetovoimaa ja nostaa asuntojen hintoja. (Söderman & Kopperoinen 2009.)

Ekosysteempipalveluiden näkökulmasta metropolimaakunnassa keskeisiä teemoja ovat:

- Maaseudun elinvoimaisuuden säilyttäminen erityisesti Läntisellä ja Itäisellä Uudellamaalla sekä Helsingin seudun kehyskunnissa.
- Itämeren suojelu yhteistyössä muiden itämeren valtioiden sekä kunkin maan rannikkomaakuntien kesken.
- Virkistysalueiden ja viheryhteyksien kehittäminen.

Vastaavasti myös **rakennetut kulttuuriympäristöt** tuottavat lisäarvoa yksilöille, yhteisöille, yhdyskunnille tai alueille omista erityispiirteistään käsin. Rakennettu kulttuuriympäristö toimii resurssina tai kilpailukykytekijänä eri tavoin riippuen kohteen paikallisista olosuhteista ja maantieteellisestä sijainnista. Mm. elinkeinojen osalta edellytykset ovat yleensä hyvin erilaisia kaupungeissa ja maaseudulla. Korkealaatuinen rakennettu kulttuuriympäristö edistää tutkimusten mukaan asukkaiden juurtumista ja sitoutuneisuutta ympäristöönsä. Se on vetovoimatekijä, joka houkuttelee asukkaita ja matkailua. Se on myös keskeinen osatekijä paikan tai alueen imagon luojana. (Mälkki 2009.)

3.

Läpäisevät muutosilmiöt

Läpäisevillä muutosilmiöillä tarkoitetaan tässä raportissa meneillään tai ennakoitavissa olevia merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia, jotka vaikuttavat useaan edellä käsiteltyyn maakunnan kehityksen ydinteemaan.

Talouden rakennemuutos sekä uuden kasvun mahdollisuudet ja riskit

Talouden rakennemuutos vaikuttaa voimakkaasti metropolimaakunnan taloudelliseen perustaan 2010-luvulla. Edellinen voimakas rakennemuutoksen jakso ajoittui 1990-luvulle, jolloin laman seurauksena yritystoiminnan ja työmarkkinoiden rakenteet muuttuivat rajusti. Vastaavasti myös vuonna 2008 kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden kriisistä käynnistynyt maailmanlaajuinen lama vauhdittaa talouden muutosta kaikkialla, myös metropolimaakunnassa.

Talouden rakennemuutoksella on useita **ajureita** (mm. Pohjola 2009). Kehittyvien talouksien nopea kasvu Kiinan ja Intian johdolla sekä niiden roolin muuttuminen maailmantaloudessa vaikuttaa voimakkaasti myös Suomessa. Suuret kehittyvät taloudet ovat nopeasti muuttumassa länsimaisten teollisuusyritysten halpatuotantoalueista suuriksi markkina-alueiksi sekä tutkimus- ja kehittämis-toiminnan maailmanlaajuisiksi keskuksiksi. Niistä on tullut globaaleja toimijoita, ja erityisesti Kiina valtavine vaihtotaseen ylijäämineen on ottanut keskeisen sijoittajaroolin maailmantaloudessa. Nämä tekijät vaikuttavat globaalien yritysten ja niiden alihankintaverkostojen tuotantolaitosten, tutkimuskeskusten ja muiden toimipaikkojen sijoittumiseen sekä kasvuun eri alueilla. Tämän myötä teollisuuden ja palveluiden toimintaedellytykset muuttuvat myös metropolimaakunnassa. Toinen suuri tekijä rakennemuutoksen taustalla perustuu **ilmastonmuutoksen**

hillitsemistoimenpiteisiin, joihin Suomi osana EU:ta on sitoutunut. Tämä johtaa nopealla aikataululla suuriin muutoksiin energiantuotannossa, monien alojen tuotantoteknologiassa, kulutuksessa, asumisessa ja liikkumisessa. Kolmas suuri tekijä on edelleen nopeana jatkuva **informaatioteknologian** muutos, jossa yksi suurimmista muutostekijöistä on **internet**, joka on yhteiskunnan **digitalisoitumisen** keskeinen väline. Se tulee muuttamaan voimakkaasti kommunikaatiota sekä palveluiden tuotantoa ja jakelua vastaavalla tavalla kuin informaatioteknologia on muuttanut teollisuustuotantoa 1990-luvulla ja sen jälkeen.

Vuonna 2008 alkanut **lama** vähensi tuotantoa metropolimaakunnassa suunnilleen saman verran kuin koko maassa: tuotanto väheni ennakoarvioiden⁷ mukaan kummallakin alueella noin 8 %. Lamaa edelsi vahva, vuoteen 2008 päättynyt usean vuoden kasvujakso, jolloin metropolimaakunnassa sekä tuotanto että työllisyys kasvoivat nopeammin kuin koko maassa. Lama taittui ja vienti ja tuotanto kääntyivät uudelleen kasvuun syksyllä 2009 ja useimpien ennusteiden mukaan kasvun arvioidaan vähitellen vahvistuvan vuodesta 2010 alkaen. Monet taloustieteilijät arvioivat, että talouden rakennemuutoksen vuoksi talous ei palaa samaan tilaan kuin ennen lamaa. Osa yritystoiminnasta ja tuotannosta poistuu alueelta, mutta samaan aikaan uutta yritystoimintaa ja tuotantoa voi tulla tilalle. Talouden rakennemuutos luo mahdollisuuksia uudelle liiketoiminnalle. Kehityksen suuntaan ja voimakkuuteen liittyy kuitenkin erittäin paljon epävarmuutta. Kukaan ei tiedä varmasti, miten muutokset kohdentuvat ja vaikuttavat metropolimaakunnassa tai koko Suomessa.

Elinkeinorakenteeltaan monipuolisena ja osaavaan työvoimaan perustuvana alueena metropolimaakunnalla on kuitenkin potentiaalia sopeutua muutoksiin ja tarttua uusiin tilaisuuksiin. Maakuntaohjelma voi

⁷ Tilastokeskus (Suomi) ja Helsingin seudun toimialakatsaus 1/2010 (Helsingin seutu)

osaltaan tukea muutoksiin sopeutumista ja uusien kasvavien alojen nousua. Julkisten toimijoiden on luotava edellytyksiä yritystoiminnalle, mutta yritysten on vastattava varsinaisesta liiketoiminnasta. Esimerkiksi maakunnan vahvalla, mutta liiketoiminnan volyymiltaan vaatimattomalla design-alalla on ainutlaatuinen tilaisuus kehittyä muun muassa design-pääkaupunkiaseman tuoman nosteen avulla.

Ilmastonmuutos ja sen hillitsemistoimien mahdollisuudet ja rajoitukset

Ilmastonmuutos ja toimenpiteet sen vaikutusten rajoittamiseksi vaikuttavat syvällisesti myös metropolimaakunnassa. Suomi on sitoutunut EU:n hiilidioksidipäästöjen alentamistavoitteisiin. Uudenmaan maakuntaohjelmassa (2009) on asetettu tavoitteeksi, että ”Uusimaa on Suomen ensimmäinen hiilineutraali maakunta ja ilmastonmuutokseen sopeutumisen edelläkävijä”. Myös monet kunnat ovat asettaneet päästötavoitteita ja määritelleet toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi (mm. pääkaupunkiseudun ilmastotyö). Myös muut globaalit ympäristöhaasteet aikaansaavat muutospaineita, kuten ilman, veden ja maaperän tilan heikkenemistä sekä monien raaka-aineiden saatavuuden ehtymistä. Rajoitusten ja muiden normien ohella taloudelliset ohjausmekanismit vaikuttavat, sillä hiileen tai ehtyviin luonnonvaroihin perustuvan energian, tuotannon, kuljetusten ja liikkumisen suhteellinen hinta nousee voimakkaasti. Nämä tekijät ohjaavat asukkaiden, yritysten ja muiden toimijoiden valintoja vähähiilisempään suuntaan.

Ilmastonmuutoksen rajoittamistoimet edistävät talouden rakennemuutosta, koska ne johtavat merkittäviin muutoksiin energiantuotannon ja teollisuustuotannon raaka-aineiden käytössä, tuotantoteknologioissa ja tuotannon sijoittamisessa. Tämän seurauksena syntyy paljon kysyntää uusille vähähiilille tuotteille ja tuotantoteknologioille. Julkiselta ja yksityiseltä sektorilta vaaditaan suuria panostuksia uudistuksiin, jotka johtavat päästöjen vähentämiseen. Samalla ilmastonmuutoksen rajoittaminen luo valtavan mahdollisuuden metropolimaakunnan yritystoiminnalle kehittää kannattavaa uutta liiketoimintaa ja muille toimijoille kehittää uusia toimintamalleja.

Normiohjaus ja taloudellinen ohjaus johtavat muutoksiin monissa yhteiskunnan avaintoiminnoissa. Muutoksille on asetettu valtionhallinnon ja kuntien tasolla paljon tavoitteita, joiden toteuttaminen edellyttää tutkimus- ja kehittämistyötä, uusia innovaatioita, modernia teknologiaa ja valtavia investointeja. **Energiantuotanto** tulee uudistumaan: uusiutuvan energian, energian säästön ja ydinenergian rooli kasvaa fossiiliin polttoaineisiin perustuvan energian kustannuksella. **Liikennejärjestelmässä** ja liikkumisessa erityisesti raideliikenteeseen perustuvan joukkoliikenteen rooli kasvaa; kevyen liikenteen (kävely ja pyöräily) merkitys vahvistuu yhdyskuntien sisäisessä liikkumisessa; sähköautot kehittyvät ja

niiden osuus autokannasta kasvaa. **Rakentamisessa** ja rakennusten peruskorjaamisessa energiatehokkuus kasvavaa ja uusiutuvan energian osuus lämmitysenergiana kasvaa. **Yhdyskuntarakenne** tiivistyy ja keskittyy joukkoliikenneyhteyksien tuntumaan. Uudet asuin- ja työpaikka-alueet suunnitellaan ja rakennetaan vähähiiliseksi. Asumisväljyyden kasvu saattaa hidastua tai pysähtyä. **Toimitilat** muuttuvat taloudellisemmiksi ja energiatehokkaammiksi ja samalla toimistotyöpaikkojen toimitilaväljyydet voivat alentua.

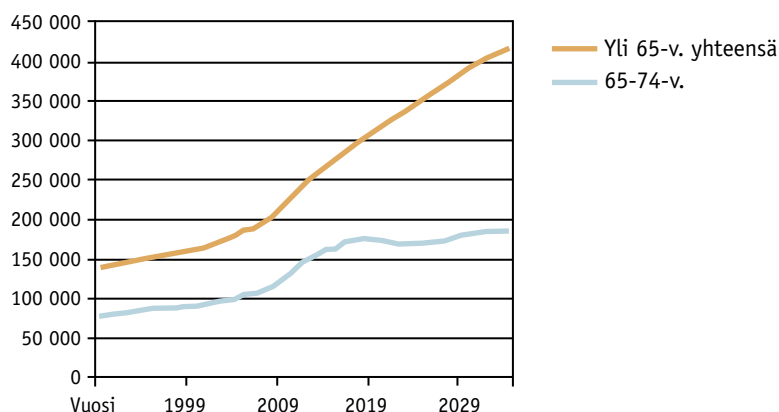
Maakuntaohjelma voi osaltaan luoda edellytyksiä ilmastonmuutoksen rajoittamisen edellyttämien muutosten toteutumiselle sekä tästä seuraavien mahdollisuuksien hyödyntämiselle yritystoiminnassa.

Internetin mahdollisuudet ja rajoitukset

Informaatioteknologia on kehittynyt nopeasti ja mullistanut yhteiskunnan toimintoja useiden vuosikymmenien ajan. Suomen talouden syvälinen rakennemuutos ja sitä seurannut talouden kasvu 1990-luvun laman jälkeen perustui suurelta osin informaatioteknologian tuottavaan hyödyntämiseen teollisuudessa ja mm. rahoituspalveluissa. Metropolimaakunta on Suomen ylivoimainen keskittymä informaatioteknologian palvelutuotannossa. Internetin ja muun tietotekniikan kehityksen mullistava vaikutus tuotantoon ja työmarkkinoihin jatkuu 2010-luvulla. Se on keskeinen taustatekijä maailmanlaajuiselle talouden rakennemuutokselle (Pohjola, T&Y 2009). Internet tulee vaikuttamaan tulevana vuosina erityisen voimakkaasti palveluiden tuottamiseen ja välittämiseen sekä kommunikaatioon. Se on keskeinen välinen yhteiskunnan monien toimintojen digitalisoitumisessa.

Suomi ja metropolimaakunta alan suurimpana keskittymänä nousivat 2000-luvun alkuun mennessä kansainväliseen kärkeen uuden informaatioteknologian soveltajana. Tämä näkyi voimakkaana tuottavuuden nousuna elektroniikkateollisuudessa, muussa teknologiateollisuudessa ja rahoitusalaalla sekä uuden kommunikaatioteknologian käyttöönoton nopeana laajenemisena. Viime vuosina on todettu, että Suomi ja metropolimaakunta ovat pudonneet kansainvälisestä kärjestä keskikastiin (mm. EVA 2009). Myös kansallista innovaatiojärjestelmää kohtaan, joka vaikuttaa informaatioteknologian kehittämisen taustalla, on esitetty kritiikkiä (TEM 2009).

Internet mahdollistaa monien palveluiden uudistamisen. Suomen pankkisektori uudistui Internetin avulla voimakkaasti 1990-luvun kriisin jälkeen. Monien teollisuustuotteiden, kuten matkapuhelien, kehitys on suuntautumassa niihin liittyvien palveluiden kehittämiseen. Muilla palvelualoilla, kuten tukkukaupassa, tutkimuksessa ja julkisessa hallinnossa, toiminnan kehittämiseksi ja tuottavuuden kasvulle on valtavasti potentiaalia. Internet on luonut nopeasti täysin uusia liiketoimintamutuja, kuten sosiaalinen media. Toisaalta monet peruspalvelut, kuten lasten päivähoido, tuskin muuttuvat

Kuvio 3.1 Eläkeikäisten (yli 65-vuotiaat ja heistä 65-74-vuotiaat) määrä metropolimaakunnassa 1990-2009 ja ennuste vuoteen 2035.

Ennuste: Tilastokeskus 2009

merkittävästi Internetin vaikutuksesta.

Metropolimaakunta on erikoistunut Suomessa erittäin vahvasti ohjelmisto- ja tietopalveluihin ja kaikkiin viestinnän aloihin. Silti alueen merkitys näiden alojen kansainvälisenä keskittymänä ja alan johtavien kansainvälisten yritysten toimintapaikkana jää selvästi jälkeen esimerkiksi Tukholmasta (Graverson & Bjerg, 2010). Tässä suhteessa maakunta ei ole kehittynyt vastaavasti kuin tietoliikennetuotteiden valmistuksessa.

Internetin ja laajemmin informaatioteknologian hyödyntämiselle on paljon potentiaalia maakunnassa. Sen avulla voidaan tehostaa monien, vaikka ei kaikkien, palveluiden tuottamista. Se tarjoaa myös mahdollisuuden kansainvälisen liiketoiminnan kasvulle, koska maakunnalla on erinomaiset perusedellytykset menestyä näillä aloilla, kuten osaava työvoima sekä vahva tutkimuksen ja kehittämisen perusrakenne. Maakuntaohjelma voisi osaltaan tukea Internetin hyödyntämistä sekä palveluiden kehittämisen että liiketoiminnan kasvattamisen näkökulmista.

Ikääntyminen

Väestön ikääntyminen vaikuttaa voimakkaasti metropolimaakunnassa, kuten muuallakin Suomessa. Väestöennusteiden mukaan **eläkeikäisten** yli 65-vuotiaiden määrä yli kaksinkertaistuu alueella vuoteen 2035 mennessä. Vanhuspalveluiden kannalta tärkeän ikäryhmän, yli 85-vuotiaiden, määrä 3,5-kertaistuu nykyisestä samana aikana. Maakunnan osa-alueiden välillä on jonkin verran eroja ikärakenteessa nykytilanteessa: Läntisellä Uudellamaalla eläkeikäisten osuus on korkeampi ja Helsingin seudun kehyskunnissa alempi kuin maakunnassa kokonaisuutena. Kuitenkin kaikilla osa-alueilla eläkeikäisten osuus on alempi kuin muualla maassa. Eläkeikäisen väestön määrän ja väestöosuuden suhteellinen kasvu tulee tapahtumaan likimäärän samaan tahtiin maakunnan kaikilla osa-alueilla.

Väestön ikääntymisen käänköpuoli on se, että

ennusteiden mukaan **työikäisen väestön** määrän kasvu hidastuu nopeasti. Kantaväestöön (muu kuin ulkomaalaistaustainen väestö) kuuluvien työikäisten määrä kääntyy laskuun, ja toteutuva kasvu perustuu kokonaan ulkomaalaistaustaisen väestön lisääntymiseen maakunnassa (kuvio 3.3).

Väestön ikääntyminen vaikuttaa voimakkaasti työhön ja osaamiseen, asumiseen, palveluihin ja yhdyskuntarakenteeseen sekä liikkumiseen ja liikennejärjestelmään.

Metropolimaakunnan **työmarkkinoilla** tapahtuu jo 2010-luvun alusta alkaen voimakas muutos suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisen vuoksi. Laskelmien mukaan (Monten 2010) maakunnan työllisistä (v. 2006) siirtyy 33 % pois työelämästä vuoteen 2020 mennessä: 18 % vanhuuseläkkeelle ja 15 % työkyvyttömyyseläkkeelle tai kuolee. Eläköityvien osuus vaihtelee voimakkaasti toimialojen välillä, korkeimpia osuuksia on sosiaali- ja terveystieteissä ja teollisuustuotannossa. Eläkkeelle siirtyvien jättämä aukko työpanoksessa on saatava korvattua uudella työvoimalla sekä tuottavuuden kasvulla, jotta kestävä taloudellinen kehitys voisi jatkua. Uusi työvoima perustuu työmarkkinoille tuleviin nuoriin ikäluokkiin sekä alueelle muualta muuttaviin työikäisiin. Ilman muuttovoittoa maakunnan työmarkkinat ajautuvat suuriin vaikeuksiin. Eläkkeelle siirtyvien myötä monilta aloilta ja työpaikoilta poistuu myös valtava määrä osaamista ja kokemusta, jonka korvaaminen on vaikeaa. Kokeneiden työntekijöiden osaamisen välittämässä nuoremmille työntekijöille on monissa organisaatioissa paljon kehittämisen tarvetta. Työmarkkinoiden toimivuuden kannalta työurien pidentäminen erilaisin kannustein ja järjestelyin on erityisen tärkeää nimenomaan metropolimaakunnassa, jossa työvoiman tarve todennäköisesti kasvaa nopeammin kuin muualla maassa ja jossa todellinen työvoimareservi on melko pieni. Eläkesäädösten ohella työelämässä viihtyminen ja jaksaminen ovat avaintekijöitä työurien pidentämisessä. Työkyvyttömyyseläkkeelle joutuvien korkea osuus kuvaa tätä hyvin. Tutkimusten mukaan työpaikat Suomessa

ovat tässä suhteessa huomattavasti huonompia kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa myös työurat ovat pidempiä.

Ikääntyminen vaikuttaa voimakkaasti myös **asuntomarkkinoilla**. Se johtaa yhden ja kahden aikuisen asuntokuntien määrän ja osuuden voimakkaaseen kasvuun. Vastaavasti lapsiperheiden osuus asuntokunnista tulee supistumaan, vaikka niidenkin määrä maakunnassa edelleen kasvaa. Eläkeikään lähivuosina tulevat ikäluokat ovat varakkaampia, koulutetumpia ja terveempiä kuin koskaan aikaisemmin. Asuntomarkkinoiden ja uusien asuntojen rakentamisen kannalta eläkeikäisten ja eläkeikää lähestyvien maksukykyisten asukkaiden valinnoilla on suuri merkitys. Minkälaisiin asuinympäristöihin ja asuntoihin he valikoituvat asumaan? Mitä vaatimuksia he asettavat asuinympäristölle ja sen palveluille? Eläkeikäisten asumisvalinnoilla voi olla vaikutuksia myös asuinalueiden yhteisöllisyydelle ja sosiaalisille verkostoille, koska monilla on aikaa ja kiinnostusta osallistua asumisyhteisöjen toimintaan ja hallintoon.

Ikääntyminen heijastuu myös **hyvinvointipalveluiden**, erityisesti sosiaali-, terveys- sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden kysyntään, kuten myös kotitalouksien **kaupallisiin palveluihin**. Itsestään selvää on, että varsinaisten vanhuspalveluiden sekä ikääntyvien terveyspalveluiden tarve tulee kasvamaan. Kuitenkin vielä suurempi merkitys palveluiden kannalta on tulevien eläkeläisikäluokkien aikaisempaa korkeammalla tulo- ja varallisuustasolla, koulutustasolla sekä vaatavuudella kuluttajana. Tämä heijastuu palvelutarpeeseen ja palveluverkostojen muospaineisiin sekä julkisella että yksityisellä sektorilla.

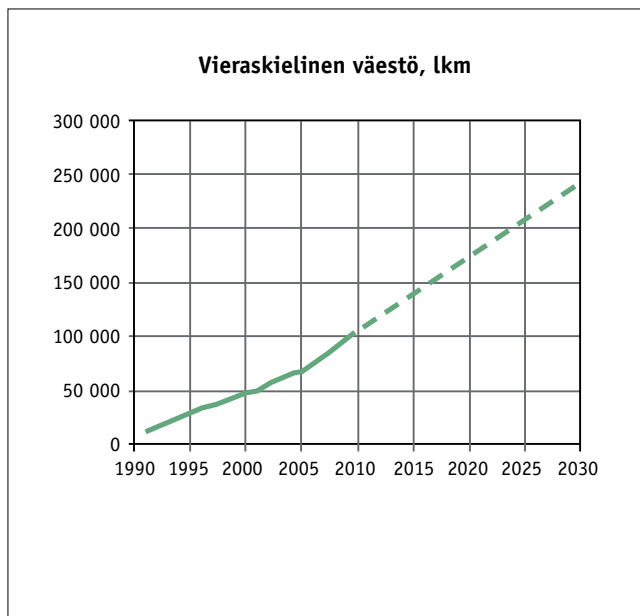
Ikääntyminen vaikuttaa myös **yhdyskuntarakenteeseen** sekä **liikennejärjestelmään**.

Eläkeikäisten lisääntyminen asettaa vaatimuksia liikkumisen tasavertaisuudelle ja turvallisuudelle. Se lisää tarvetta henkilöautoriippumattomille asuinyhdyskunnille ja korostaa tarvetta saada peruspalvelut vaivattomasti omalta asuinalueelta.

Maakuntaohjelma voi osaltaan luoda edellytyksiä metropolimaakunnan sopeutumiselle väestön ikääntymiseen, joka tarjoaa myös paljon positiivisia mahdollisuuksia työelämän, asumisen, palveluiden ja yhdyskuntarakenteen uudistamiselle.

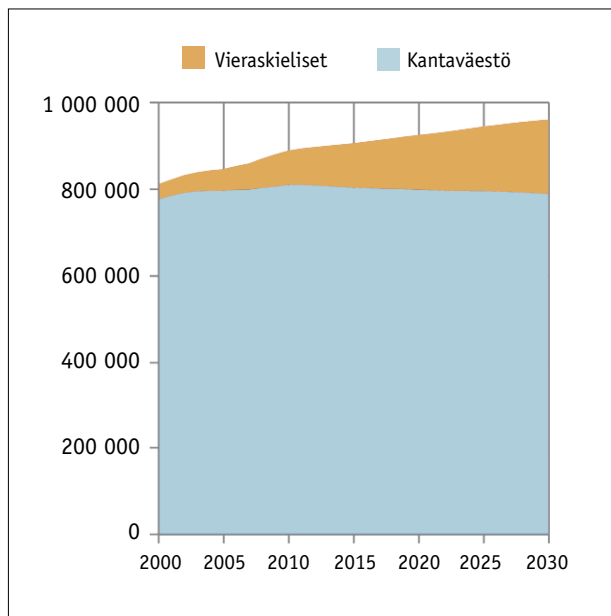
Maahanmuuttajaväestön kasvu

Metropolimaakunnan **väestönkasvu** on 2000-luvulla perustunut luonnollisen väestönkasvun lisäksi ennen kaikkea maahanmuuttajaväestön lisääntymiseen. **Vieraskielisen väestön** ulkomailta Suomeen tulevasta muutosta suunnilleen puolet suuntautuu vuosittain Uudellemaalle. Lisäksi maakuntaan muuttaa jatkuvasti vieraskielisiä myös muualta Suomesta. Vastaavasti maakunnan saama muuttovoitto kantaväestöstä on supistunut melko pieneksi aikaisempiin vuosikymmeniin verrattuna. Helsingin seudulle tehdyn vieraskielisen väestön projektion (pääkaupunkiseudun kaupungit 2010) mukaan vieraskielisten määrän arvioidaan kasvavan nykyisestä noin 100 000:sta noin 2,5-kertaiseksi vuoteen 2030 mennessä. Koko maakunnan vieraskieliset kasvanevat samassa suhteessa. Väestöä tulee monilta alueilta, suurimpina ryhminä, Venäjä, Viro, muu Eurooppa, Aasia ja Afrikka. Maahanmuuttajat muodostavat erittäin heterogeenisen ryhmän paitsi äidinkielen, myös maassa asumisen keston, Suomen tai Ruotsin kielen taidon, työmarkkina-aseman, kulttuuritaustan,

Kuvio 3.2 Vieraskielinen väestö Helsingin seudulla 1990-2008 ja projektio vuoteen 2030

Lähde: Pääkaupunkiseudun kaupungit 2010

Kuvio 3.3 Työikäinen väestö Helsingin seudulla äidinkielen mukaan 2000-2008 ja projektio vuoteen 2030

Lähde: Pääkaupunkiseudun kaupungit 2010

uskonnon, iän, koulutustason sekä maahanmuuton alkuperäisen syyn suhteen.

Vaikka pääkaupunkiseutu on maakunnan ja koko maan ylivoimaisesti suurin maahanmuuttajataustaisen väestön keskittymä, myös Helsingin seudun kehysalueella sekä Läntisellä ja Itäisellä Uudellamaalla suhteellinen kasvu on likimäärin yhtä nopeaa.

Maahanmuuttajat painottuvat nuoriin aikuisiin (muuttoaikana). Tästä syystä vieraskielisen väestön kasvu vaikuttaa merkittävästi väestön ikärakenteeseen sekä maakunnan **työikäisen** väestön kehitykseen. Metropolimaakunnassa työikäisen väestön määrän kasvu tulee väestöprojektion mukaan jatkumaan siitä huolimatta, että kantaväestöön kuuluvien työikäisten määrä on kääntymässä laskuun jo 2010-luvun alussa. Vaikka kantaväestön nopeasta ikääntymisestä johtuen työikäisten väestöosuus tulee laskemaan ja demografisen huoltosuhde (ei-työikäisten suhde työikäisiin) nousemaan, vieraskielisen väestön kasvun vuoksi nämä muutokset hidastuvat. Ilmiön kääntöpuoli on se, että ilman jatkuvaa vieraskieliseen väestöön perustuvaa muuttovoittoa maakunnan työikäinen väestö kääntyisi muutaman vuoden kuluessa laskuun.

Metropolimaakunta poikkeaa ratkaisevasti muusta Suomesta, jossa useimmilla alueilla vieraskielisen väestön osuus on niin alhainen, että sillä ei ole merkittävää vaikutusta väestökehityksen kokonaisuudessa. Muualla maassa työikäisen väestön määrä tulee laskemaan väijäämättä.

Vaikka erityisesti pakolaistaustaisten maahanmuuttajien määrä aiheuttaa paineita kotouttamiselle, vieraskielinen väestö tarjoaa metropolimaakunnalla suuria mahdollisuuksia. He edistävät

maakunnan kansainvälisyyttä, tuovat alueelle erityisosaamista sekä kehittävät kaupunkialuetta monikulttuuriseen suuntaan. Kansainvälisissä suurkaupunkialueita koskevissa kilpailukykytutkimuksissa⁸ menestyvät säännönmukaisesti kaupunkialueet, jotka ovat kansainvälisiä, avoimia, monikulttuurisia ja joissa on monipuolinen maahanmuuttajataustainen väestö.

Kuitenkin 2000-luvun kehitys Helsingin seudulla on monessa suhteessa uhkaavaa koko maakunnan kannalta: Vieraskielisen väestön **työmarkkina-asema** on pysynyt heikkona. Erityisesti vieraskielisten työikäisten miesten työllisyysasteen ero kantaväestöön verrattuna ei ole kaventunut, vaan ero on pysynyt erittäin suurena. Sen sijaan naisten työllisyysaste on noussut ja ero kantaväestöön on kaventunut (PKS:n kaupungit 2010). Vieraskielisen väestön, erityisesti Afrikasta ja Läntisestä Aasiasta lähtöisin olevien, asuminen on keskittynyt muuta miin esikaupunkilähiöihin, joihin myös kantaväestön sosiaaliset ongelmat ovat keskittyneet. Tämä asettaa kovia paineita näiden alueiden kouluille, sosiaalipalveluille ja asuinyhteisöille ja uhkaa murtaa alueiden sosiaalisen koheesion. Osa maahanmuuttajanuorista syrjäytyy koulutuksesta ja edelleen työelämästä jo varhaisessa vaiheessa. Syrjintä työ- ja asuntomarkkinoilla rajoittaa maahanmuuttajien etenemistä työelämässä tai asumisuralla.

Vaikka maakunnassa ja koko maassa julkisuudessa toistuvasti korostetaan, että meillä ei ole slummeja eikä kärjistyneitä ongelmia, todellisuudessa muissa Euroopan maissa, joissa on enemmän ja pitemmältä ajalta maahanmuuttajaväestöä, koetut ongelmat uhkaavat myös metropolimaakuntaa.

⁸ Mm. Worldwide Cost of Living Survey 2009; Mercer's Quality of Living Survey 2009; Global Urban Competitiveness Report 2008

Hitaat ja nopeat muutokset

Maakunnan kehittämisessä maakuntaohjelman toimenpiteillä ja muilla maakunnan, seutuorganisaatioiden ja kuntien käytettävissä olevilla keinoilla pysyvänä haasteena on analysoida nykytilanteesta lähtevät **muutostarpeet**, ennakoita tulevaisuuden **muutostrendit** sekä valita tarkoituksenmukaiset **toimenpiteet**, joilla haasteisiin voidaan vastata ja ongelmia ratkaista. Osa muutoksista on **hitaita**, vuosien kuluessa toteutuvia prosesseja. Jos nämä muutokset pystytään ennakoimaan oikein, niihin osataan myös varautua. Monet muutokset ovat **nopeita** ja **yllätyksellisiä** ja niihin reagoiminen järkevästi suunnatuilla ja oikein mitoitetuilla toimenpiteillä on erittäin vaikeaa.

Edellä esitetyt läpäisevistä muutosilmiöistä väestön ikääntyminen edustaa hidasta, suhteellisen hyvin ennakoitavissa olevaa muutosilmiötä. Myös talouden rakennemuutos, ilmastonmuutoksen vaikutukset ja maahanmuuttajaväestön kasvu ovat pitkän ajan kuluessa toteutuvia muutoksia, mutta niihin liittyy voimakasta syklistä, suunnan muutoksia ja erittäin paljon epävarmuustekijöitä. Niiden ennakoiminen on vaikeaa, vaikka nykytilanteen keskeiset ongelmat olisivatkin tunnistettavissa. Internetin kehitys on erittäin nopeatempoista ja vaikeasti ennakoitavaa. Edellä on kuvattu viimeaikaisen tutkimuksen perusteella syntynyttä kuvaa kyseisten ilmiöiden muutossuunnista.

Näiden muutosilmiöiden lisäksi on varauduttava myös hitaasti toteutuviin väestön **elämäntapojen ja arvostusten muutoksiin**, jotka vaikuttavat maakunnan ydinteemojen kehitykseen. Väestörakenteen muutos vaikuttaa voimakkaasti kulutukseen, työhön ja asumiseen. Nuorempien ikäluokkien arvostukset ja valinnat poikkeavat kaikkina aikoina edellisten ikäluokkien arvostuksista ja valinnoista. Suuret ikäluokat tulevat eläkeikään varakkaampina ja valvettuneempina kuluttajina kuin edelliset ikäluokat. Maahanmuuttajien osuuden kasvu väestöstä johtaa myös erilaisista kulttuureista ja taustoista lähtevien arvostusten ja valintojen yleistymiseen.

Ilmastonmuutos sekä siihen ja muihin ympäristöön liittyviin tekijöihin perustuva **ympäristöietoisuuden kasvu** vaikuttavat voimakkaasti ihmisten ja yritysten omaehtoiisiin valintoihin kulutuksessa, liikkumisessa ja asumisessa sekä yritysten osalta tuotannossa ja tuotantoteknologioissa. Ympäristöietoisuuteen perustuvilla käyttäytymisen muutoksilla voi olla pitkällä ajalla hyvin suuri vaikutus yhteiskunnan kehitykseen normiohjauksen ja taloudellisen ohjauksen rinnalla. Toisaalta esimerkiksi asumisessa tutkimusten mukaan ihmisten asumista koskevat arvostukset ja mieltymykset ovat melko konservatiivisia ja muuttuvat hitaasti. Tähän liittyen uudet asumismuodot eivät juuri ole saaneet jalansijaa, mm. yhteisöasumisen eri muodot. Myös esimerkiksi hajakentän ohjaaminen yhdyskuntarakenteen

kannalta tarkoituksenmukaiseen suuntaan tuntuu olevan pysyvästi ongelmallista.

Nopeat yllättävät muutokset aikaansaavat suuria haasteita alueelliselle ohjelmatyölle ja muulle kehittämistyölle. Suhdannevaihtelut ja talouden rakennemuutos saavat aikaan suuria, nopeita muutoksia, kuten suurten toimipaikkojen lopetuksia. Toisaalta talouden kasvu sekä alueellisten sijaintitekkijöiden muutokset - esimerkiksi Vuosaaren sataman sekä Vantaan kehäradan seurauksena - generoivat suuria uusien toimipaikkojen sijoittumis- ja rakennushankkeita. Nämä äkilliset muutokset asettavat kovia vaatimuksia työmarkkinoiden ja maankäytön sopeutumiselle. Teollisuuden, liikenteen ja julkisten palveluiden sijoittumisen muutokset saavat aikaan suuria maankäyttöllisiä ja toiminnallisia muutostarpeita, esimerkiksi vanhoja teollisuus-, satama-, ratapiha-, varuskunta- ja sairaala-alueita, joita voidaan ottaa uuteen käyttöön vanhan käytön väistyttyä. Muutoksiin ei kaikissa tapauksissa pystytä varautumaan ennakolta, mutta niihin reagoiminen voi edellyttää paljon yhteiskunnan toimenpiteitä ja panostusta. Tämä on ongelmallista esimerkiksi pitkäjänteisen ohjelmatyön kannalta, jossa tavoitteet, painotukset ja toimenpiteet suunnitellaan usean vuoden aikajänteellä ennalta määriteltujen rahoitusresurssein puitteissa.

Edellä kuvatun kaltaisten paikallisten, mutta silti **yhteiskunnallisesti merkittävien, muutosten ohjaaminen ja hallinta on murroksessa kaikkialla Euroopassa**. Suuret maankäyttöhankeet ovat ristiriitaisia ja monimutkaisia ja koskettavat lukuisia eri toimijoita sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Perinteiset maankäytön suunnittelun ja ohjelmallisen kehittämisen järjestelmät perustuvat useimmissa Euroopan maissa, myös Suomessa, ylhäältä alas ohjaukseen. Alan tutkijat ja muut toimijat monissa Euroopan maissa kyseenalaistavat, kuinka hyvin näillä suunnittelu- ja kehittämismalleilla pystytään hyödyntämään lukuisten eri toimijoiden osaaminen, asiantuntemus ja aidon vuorovaikutuksen aikaansaamat hyödyt. Toinen kysymys on eri toimijoiden sitoutuminen normaalissa kunnallisessa tai seudullisessa päätöksentekojärjestelmässä tehtyjen suunnitelmien ja päätösten toteuttamiseen. Euroopassa Cost C20 -verkosto on kehittänyt vuorovaikutteisen kehittämisen uusia malleja **Urban Knowledge Arena (UKA)** -viitekehityksen avulla. Sen periaatteena on hyödyntää laajan julkisen ja yksityisen sektorin kattavan toimijajoukon osaamista ja asiantuntemusta vapaaehtoisuuden pohjalta, verkostomaisessa vuorovaikutuksessa työskennellen, monimutkaisten ja ristiriitaisen maankäytön muutosten suunnittelussa. UKA-mallia on sovellettu menestyksellisesti mm. Göteborgissa, Wienissä, Barcelonassa, Lontoossa ja Liegessä (Cost, 2009).

4.

Toimintaympäristön muutokset maakuntaohjelman lähtökohtina ja kehittämishaasteina

Metropolimaakunnan vahvuudet ja heikkoudet

Edeltävästä analyysistä nousee selvästi esiin maakunnan vahvuuksia ja heikkouksia, jotka ovat lähtökohtia maakuntaohjelman toimenpiteille.

Ydinteema	Vahvuuksia	Heikkouksia
Aluetalouden rakenne, kilpailukyky ja yritystoiminta	+ monipuolinen yritys-kanta + korkea tuottavuus + toimiva yhteiskunta	- riippuvuus tietoliikenne-tuoteklusterin menestyksestä
Väestökehitys ja väestörakenne	+ vakaa väestökasvu + edullinen ikärakenne	- väestön ikääntyminen - työikäisen väestön kasvun hidastuminen
Asuminen	+ monipuolinen asuin-ympäristöjen valikoima	- asumisen ahtausta PKS:lla - asumisen korkea hinta
Työ ja osaaminen	+ korkea koulutustaso + laajan työmarkkina-alueen tuoma tehokkuus	- työmarkkinoilta syrjäytyvien nuorten miesten suuri osuus - maahanmuuttajien huono työmarkkina-asema ja potentiaalinen heikko hyödyntäminen
Palvelut	+ toimivat peruspalvelut kaikkialla maakunnassa + hyvät kulttuuripalvelut	- palveluiden kysynnän muutoksiin sopeutuminen - julkisen ja yksityisen välisen työnjaon optimointi
Liikenne ja saavutettavuus	+ toimiva joukkoliikenne + tietoliikenteen perusrakenne	- liikenteen ruuhkautuminen - jälkeä jäänyt rautateiden kaukoliikenne
Alue ja yhdyskuntarakenne sekä ympäristö	+ virkistysalueet + elinvoimainen maaseutu	- yhdyskuntarakenteen hajautuminen ja henkilöautoriippuvuus - Suomenlahden tila

Maakuntaohjelma vaikuttamisen välineenä ja ohjauskeinona

Metropolimaakunnan kehitys ja sen hallinta on monimutkaista. Maakunta on väestöltään ja taloudelliselta volyymiltaan suuri ja sillä on strategisesti keskeinen rooli koko maan kannalta. Kansainvälinen ja kansallinen talouskehitys, talouden rakennemuutos sekä yritysten, asukkaiden, yhteisöjen valinnat ja toimintatavat vaikuttavat erittäin voimakkaasti alueen kehitykseen. Näin ollen maakunnan kehitys on vain rajallisesti ohjattavissa maakuntaohjelmalla muilla seudullisilla kehittämisvälineillä. Maakuntaohjelma soveltuu erityisesti etukäteen tiedossa olevien ongelmien ja haasteiden sekä ennakoitavissa olevien kehitystrendien aikaansaamien muutostarpeiden tukemiseen suunnilleen viiden vuoden aikajänteellä. Maakuntaohjelma toimii kehityksen ohjausvälineenä parhaiten positiivisen, vakaan taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen oloissa. Se ei ole paras väline nopeiden muutosten ja niistä aiheutuvien ketjuvaikutusten ohjaamiseen, esimerkiksi talouden rakennemuutoksen vuoksi.

Maakuntaohjelman käytettävissä olevat voimavarat erityisesti metropolimaakunnassa ovat rajalliset ja suhteellisen vaatimattomat suhteessa alueen kokoon ja haasteiden laajuuteen. Tästä syystä on

tärkeää analysoida tarkkaan, **mihin maakuntaohjelmalla pystytään aidosti vaikuttamaan.**

Toinen keskeinen vaatimus mm. edellisten maakuntaohjelmien arvioinnin perustella on fokusoituminen: **Mihin maakuntaohjelman toimenpiteet kannattaa painottaa?** Tämä edellyttää vastaamista ainakin seuraaviin kysymyksiin:

- Mitkä ovat teemat, joissa meneillään oleviin muutokseen voidaan vaikuttaa?
- Millä toimenpiteillä luodaan edellytyksiä menestykselle yrityksille ja asukkaiden hyvinvoinnille?
- Miten toimenpiteet voidaan parhaiten kohdentaa siten, että niiden hyöty on paras mahdollinen suhteessa käytettävissä oleviin rajallisiin resursseihin (realistisuus).

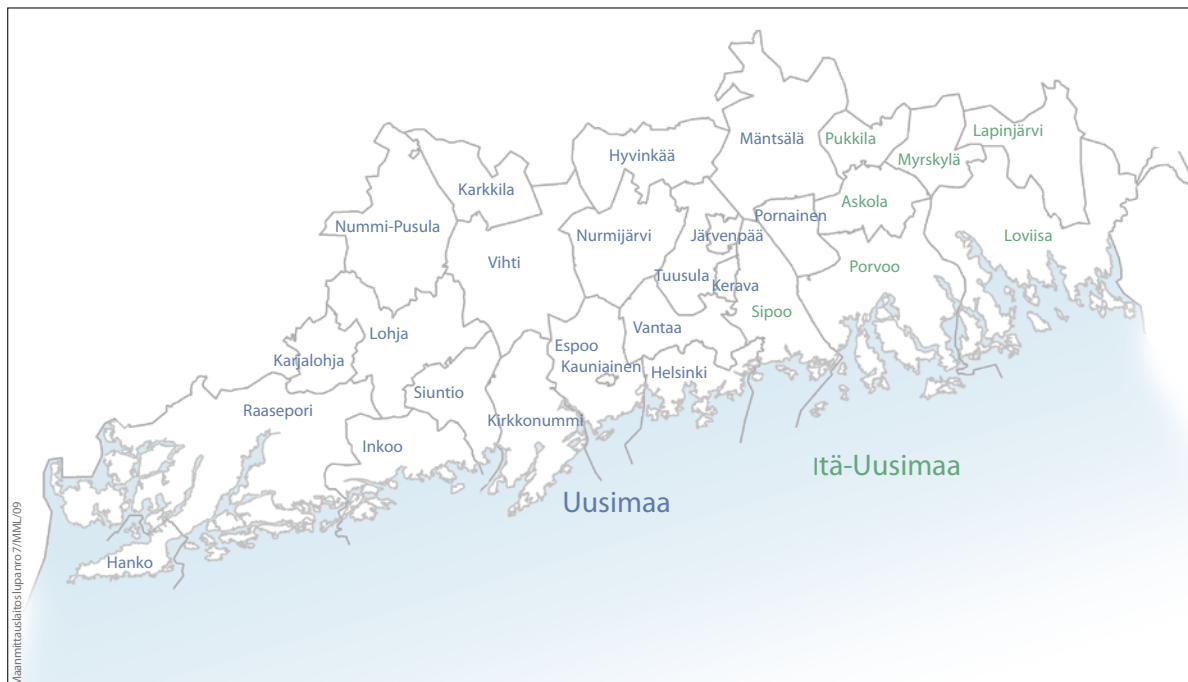
Lähteet

- Cambridge Econometrics. 2009. European Regional Prospects. Analysis and Forecasts to 2013.
- Cost. 2009. Urban Knowledge Arenas. Re-thinking Urban Knowledge and Innovation. Final report of COST Action C20.
- Economist Intelligence Unit. 2010. The Economist Intelligence Unit's liveability survey. The Economist.
- Glaeser, Edward L. 2008. The Economic Approach to Cities. Discussion Paper No 2149. Harvard Institute of Economic Research, Harvard University, Cambridge, Mass.
- Glaeser, E., Kolko, J. & Saiz, A. 2001. Consumer City. Journal of Economic Geography, vol. 1, 27-50.
- Graeversen A. & Bjerg, J. 2010. Cities and their unique assets. A look at Helsinki's cluster portfolio. Seminaariesitys tekeillä olevasta tutkimuksesta 10.3.2010.
- Helsingin seudun toimialakatsaus 1/2010. Helsingin seudun kauppakamari.
- Laakso, S. & Kostiainen, E. 2010. The Baltic Sea Cities in the Network of European Metropolises. City of Helsinki Urban Facts. Statistics 2010:6.
- Laakso, S. & Kähkönen, L. 2008. Väestökehitys, asuntomarkkinat ja kasvun kustannukset. Raportissa Työ-voiman alueellisen liikkuvuuden esteet ja kannustimet. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2008.
- Laakso, S. 2007. Tonttitarjonta ja asuntomarkkinat pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 3/2007.
- LVM. 2009. Helsingin seudun ruuhkamaksuselvitys. Liikenne- ja viestintäministeriö. Julkaisuja 30/2009.
- METKA. 2008. Metropolialueelle kestävä aluerakenne. Uudenmaan liitto yhdessä kymmenen muun organisaation kanssa. <http://www.metkaprojekti.info/>.
- Mälkki, M. 2009. Rakennettu kulttuuriympäristö paikallisena ja alueellisena resurssina. Alueet ja verkot suomalaisen kilpailukyyn perustana. Verkottuneen aluerakenteen ominaisuudet. Sektoritutkimuksen Alue- ja yhdyskuntarakenne ja infrastruktuurit -jaosto 1/2009.
- Pohjola M. 2009. Lisää työn tuottavuutta tieto- ja viestintäteknologiasta. Talous & Yhteiskunta 4/2009. Heikki Taimion tekemä Matti Pohjolan haastattelu.
- Ratahallintokeskus 2009. Tulevaisuuden henkilöliikenneselvitys. Strategioita ja selvityksiä 1/2009.
- SOU. 2003. Tillräcklig flygplatskapacitet i Stockholm-Mälardalsregionen. Statens offentliga utredningar 2003. SOU 2003:33.
- Suomen Pankki. 2010. Talouden näkymät. Euro & Talous 1/2010.
- Söderman, T. & Kopperoinen, L. 2009. Luonnon monimuotoisuus yhdyskuntien kilpailutekijänä. Alueet ja verkot suomalaisen kilpailukyyn perustana. Verkottuneen aluerakenteen ominaisuudet. Sektoritutkimuksen Alue- ja yhdyskuntarakenne ja infrastruktuurit -jaosto 1/2009.
- Turkki, T. 2009. Nykyaikaa etsimässä - Suomen digitaalinen tulevaisuus. EVA.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. 2009. Evaluation of the Finnish National Innovation System. Policy Report.
- Uudenmaan maakuntasuunnitelma 2033. 2009. Uudenmaan liitto.
- Pääkaupunkiseudun kaupungit. 2010. Vieraskielisen väestön ennuste Helsingin seudulla 2010-2030. Helsingin kaupungin tietokeskus, Espoon kaupungin kehittämis- ja tutkimusyksikkö, Vantaan kaupungin tilasto- ja tutkimusyksikkö.
- Wennberg, M. 2009. Etelä-Suomen maakuntaohjelmien 2007-2010 arviointi. Ramboll Finland Oy / Etelä-Suomen maakuntien liittouma. Seminaariesitys 26.11.2009.
- World Bank. 2009. Reshaping Economic Geography. World Development Report. The World Bank.

ITÄ-UUSIMAA
ÖSTRA NYLAND

Uudenmaan liitto
Nylands förbund

Lisätietoa koko Uudenmaan maakuntaohjelman 2011–2014 laadintaprosessista

Uudenmaan liitto
Aluekehittämispäällikkö Tarja Hartikainen
Puh. (09) 4767 4332, 040 734 6024
Sähköposti: tarja.hartikainen@uudenmaanliitto.fi

Itä-Uudenmaan liitto
Aluekehitysjohdaja Ilmi Tikkanen
Puh. 040 351 3966, 040 512 2254
Sähköposti: ilmi.tikkanen@ita-uusimaa.fi

Lisätietoa koko Uudenmaan maakuntaohjelman 2011–2014 työohjelmasta ja osallisuus- ja arviointisuunnitelmasta:

Maakunta-arkkitehti Tuula Palaste-Eerola
Puh. (09) 4767 4334, 050 585 1332
Sähköposti: tuula.palaste-eerola@uudenmaanliitto.fi

UUDENMAAN LIITTO
Aleksanterinkatu 48 A, 00100 Helsinki
Puh. (09) 4767 411
www.uudenmaanliitto.fi

ITÄ-UUDENMAAN LIITTO
Rauhankatu 29, 06100 Porvoo
Puh. 040 351 3966
www.ita-uusimaa.fi

ISBN 978-952-448-311-4 ISSN 1236-6811 (verkkoversio)

Uudenmaan liitto | Nylands förbund

Aleksanterinkatu 48 A | 00100 Helsinki
Alexandersgatan 48 A | 00100 Helsingfors | Finland
puh. | tfn +358 (0)9 4767 411 | fax +358 (0)9 4767 4300
toimisto@uudenmaanliitto.fi | www.uudenmaanliitto.fi

